

Kvinnor ska veta sin plats i arkiven

En komparativ metadataanalys av kvinnors närvaro i historiska arkiv

**Hanna Lindberg
&
Kajsa Nilsson Early**

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom ABM-
masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Charlotte Hagström

År: 2014

© Hanna Lindberg & Kajsa Nilsson Early

Title

Women should know their place in the archives – a comparative metadata analysis of women's presence in historical archives.

Abstract

The aim of this thesis is to analyze women's presence in historical archives by studying the structure of two specific archival institutions and their information retrieval systems. The institutions we have chosen are the National Archives of Sweden and Women's History Collections at the University of Gothenburg. The study has been conducted by searching for women of varying levels of recognition and status, as well as occupations and other search terms which can be linked to individuals, both men and women. We have then analyzed to which degree these women can be found, if they can be found and how well-represented women are when using non-gender specific search terms.

Our theoretical framework is grounded in postmodern archival theory, which discusses the role of the archivist as creator of history. It calls for a more conscious approach towards the material and the way in which history is created. We have then linked these thoughts to appropriate gender theory with the aim to point out similarities between the fields and how they can benefit from each other.

The results of our study have shown that women are harder to find in historical archives than men. We have also found that there are seldom any cross references between the archives of spouses, a factor that would facilitate the access to women's archives as their documents often lie with their husbands'. When it comes to the theoretical part of our study, the results have shown that archival theory and gender theory have similarities when discussing history's impact on the structures of society. Therefore we have concluded that archival theory and practice would benefit from incorporating a gender perspective.

Master's thesis

Keywords

ABM; Arkivvetenskap; Genusvetenskap; Postmodern arkivteori; Postmodern genusteori; Kulturarvsinstitutioner; Kunskapsorganisation; Informationsåtervinning; NAD; Kvinnohistoriska samlingarna.

ALM; Archival Science; Gender studies; Postmodern archival theory; Postmodern gender theory; Cultural Heritage Institutions; Knowledge Organization; Information Storage and Retrieval; National Archival Database; Women's History Collections.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Bakgrund.....	6
Syfte och frågeställningar	7
Syfte	7
Frågeställningar.....	8
Avgränsningar.....	9
Begreppsförklaringar	10
Kunskapsorganisation	10
Informationsåtervinning.....	11
Genus och feminism.....	12
Disposition	13
Tidigare forskning	14
Genus och arkiv i Sverige	14
Genus och arkiv internationellt.....	15
Genusperspektiv i andra ABM-fält	16
Genus och bibliotek.....	16
Genus och museer	18
Teoretiska perspektiv	22
Arkivteori	22
Den moderna arkivteorin.....	22
Den postmoderna arkivteorin	23
Genusteori	25
Makt, genussystem och performativitet	26
Kritik mot postmodernismen	28
Metodbeskrivning	30
En komparativ metadataanalys	30
Intervjuer.....	31
Pilotstudie.....	32
Urval.....	33
Forskningsetiska aspekter och möjlig kritik	34
Resultat och analys	36
Historik och systemens uppbyggnad.....	36
Riksarkivet och NAD.....	36
Historik och insamling av material	36
Beskrivning av systemet	37
Kvinnohistoriska samlingarna och Kvinnsam	38
Historik och insamling av material	39
Beskrivning av systemet	40
Resultat av ämnesordssökning	41
Sökning på personer	42
Sökning på ord	46
Analys av undersökningen	50
Diskussion och slutsatser	55
Diskussion.....	55
Slutsatser	60
Fortsatt forskning	62
Litteraturförteckning	63

Bilagor	67
Bilaga 1. Frågemallar för mailintervjuer.....	67
Bilaga 2. Frågemall för intervju.....	69
Bilaga 3. Sökord.....	70
Bilaga 4. Uppsatsens arbetsfördelning.....	71

Inledning

Control of the archive - variously defined - means control of society and thus control of determining history's winners and losers

(Cook & Swartz 2002, s. 4).

Arkiv är en social konstruktion och har sitt ursprung i bildandet av stadsstater där de användes av kungar och andra makthavare för att kontrollera sina medborgare genom bland annat beskattning (Nilsson 2004, s. 163). Det var först i och med franska revolutionen 1789 som tankarna på ett arkiv i folkets och demokratins tjänst föddes. Förutom kontroller av medborgarna har arkivens stora värde sin grund i behovet av information för de som kontrollerar dem. Förändringar i handlingarnas användningsområden eller behovet att bevara dem, har föga betydelse i relation till den maktposition de besitter (Cook & Schwartz 2002, s. 3).

De går alltså att hävda att arkiv på något sätt alltid handlat om att bibehålla makt. Om nutid, dåtid och om makten över minne eller glömska. Denna makt leder till att vi får en historia som är vinklad, osann eller åtminstone inte ger oss alla perspektiv som borde finnas med. Det kan bland annat handla om kön, etnicitet eller klass och gör att historien färgas av den som har makten att samla in och bevara materialet. Som följd av att makten tillåts verka i det tysta, skapas en historia som anses vara en universell sanning, född ur en tro på arkivarien som neutral och objektiv berättare av denna (Cook & Schwartz 2002, s. 4).

Kön är, som nämns ovan, alltså en parameter som påverkar synligheten i arkiv. Detta kan vi också förstå som att kvinnor är fel- eller underrepresenterade i arkiv då de historiskt sett har haft mindre makt och inte tagit lika mycket plats i offentligheten. Trots detta talar arkivlitteratur sällan om synliggörande av kvinnor i någon större utsträckning.

Det finns därför ett stort behov i att ifrågasätta och undersöka arkivariens roll i koppling till genusfrågor. Dels hur insamlande, förteckning av material och uppbyggnad av kunskapsorganisatoriska system ser ut med fokus på hur kvinnor finns representerade, för att på det sättet få en bredare och mer inkluderande historieskrivning. Dels vilka nya aspekter i arkivvetenskapen ett genusperspektiv skulle kunna lyfta fram.

Bakgrund

Idén till den här uppsatsen föddes efter att vi läst rapporten *Genus och Arkiv* skriven 2008 av Anna Nordenstam, docent och universitetslektor i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet, på uppdrag av Vetenskapsrådet. Syftet med rapporten var att kartlägga och undersöka genusforskningens behov av arkiv (Nordenstam 2008, s. 5). I rapporten konstaterar Nordenstam att det är problematiskt att hitta handlingar om kvinnor i historiska arkiv. Delvis för att materialet inte finns, men även till stor del på grund av att tillräckliga sökingångar saknas. Många gånger kan en kvinnas handlingar till exempel ligga bevarade i hennes makes arkiv och enbart vara sökbara genom hans namn.

När material väl hittas är det ofta splittrat och återfinns på olika arkiv, vilket gör att användaren måste ta sig igenom en mängd olika söksystem för att lokalisera det. Denna process är i sig tidsödande, vilket för en forskare, som redan har begränsat med tid, inte är optimalt (Nordenstam 2008, s. 21). Fenomenet att en persons arkivhandlingar återfinns på olika ställen är i sig något som är svårt att förändra, eftersom det ofta är de enskilda donatorerna som bestämmer var ett personarkiv ska förvaras. För att komma åt problemet med sökbarhet är det snarare just sökingångarna som är lättast att förändra.

Som Nordenstams rapport visar så finns det ett reellt problem i hur kvinnors arkivmaterial samlas in och görs sökbart, men trots detta är ämnet inte särskilt välundersökt. I *Genus och Arkiv* är Nordenstam i sin tur inspirerad av artikeln *Genus- och mångfaldsperspektiv i arkivverksamhet* (2005) skriven av Louise Lönnroth, tidigare landsarkivarie i Göteborg. I artikeln skriver Lönnroth (2005, s. 67) bland annat om vikten av att bredda perspektiven på kulturarvsinstitutioner för att öka synliggörandet av män och kvinnors olika samhällsroller över tid. Hon menar vidare att arkivförteckningarna försvårat för forskare då de varit för översiktliga och dominerats av ett administrativt perspektiv. Det är något som, trots att det påbörjats en utveckling av nya redovisningssystem, måste arbetas mer med (Lönnroth 2005 s. 62).

Utöver Lönnroths artikel finns inte mycket skrivet som specifikt behandlar de problem som finns gällande kvinnors närvaro och sökbarhet i historiska arkiv, vilket gör det angeläget att undersöka ämnet vidare. I arkivvetenskaplig litteratur saknas också en djupgående analys av vad bristen på kvinnor i arkiv kan få för effekt på hur vi ser på kvinnor i en historisk kontext, så väl som hur vi ser på kvinnors synlighet och rättigheter idag.

Under lång tid har man inte ens diskuterat vilket ansvar arkivarien har i förhållande till dessa typer av etiska dilemman. Traditionellt har arkivarien setts som en passiv aktör som ska bevara den ursprungliga ordningen och vakta arkiven, utan att ta några egna etiska beslut. Denna beskrivning av arkivarieyrket präglas av en positivistisk syn på världen, där den ursprungliga ordningen ses som den objektiva beskrivningen av verkligheten. Detta har dock på senare år börjat ifrågasättas, och den postmoderna arkivvetenskapliga skolan ger större vikt åt arkivariens eget ansvar för historieskapandet. Denna förändring i tankesätt beskrivs bland annat av Cook i artikeln *Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms*

(2013). Detta perspektiv menar alltså att det som vi arkivarier väljer att spara och sättet vi indexerar det på kommer att påverka hur människor nu och i framtiden ser på historien.

Det finns många anledningar till att frågor om arkivariens ansvar är viktiga att diskutera. Både av de historieskapande anledningarna som vi just beskrivit, men även för att "tillgodose forskningens behov". I arkivlagen står det uttryckligen att myndighetsarkiv ska "bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser [...] forskningens behov" (SFS 1990:782 §3). Att det som sparas och hur det förtecknas får konsekvenser för den forskning som kan bedrivas är inte särskilt kontroversiellt; material som inte finns att hitta går inte att forska på.

Idag är genusvetenskap och genusmedveten forskning inom andra ämnen något som blir allt mer aktuellt. Från 1999 till 2007 skrevs 608 genusvetenskapliga avhandlingar vilket är en fördubbling mot åren 1990-1999. Detta kan i sin tur sättas i relation till att det under hela 60-talet bara finns 5 genusvetenskapliga avhandlingar registrerade i GENA, Göteborgs universitets databas för genusvetenskapliga avhandlingar (Nordenstam 2008, s. 13). Det här ökande intresset för genusvetenskaplig forskning torde därför ge arkivverksamma ytterligare incitament att förbättra kvinnors sökbarhet.

Med bakgrund av detta är det aktuellt att undersöka vidare vad som gör att handlingar om och av kvinnor är svåra att hitta i historiska arkiv och vad som påverkar dessa handlingars sökbarhet. Det är också angeläget att föra en diskussion om vad som skulle kunna förbättra kvinnors sökbarhet och vilket ansvar arkivarierna har för att göra dessa handlingar lättare att hitta för användare.

Då Sverige i nuläget befinner sig i övergången mellan det gamla allmänna arkivsystemet och den nyare processororienterade arkivredovisningen är detta en ypperlig tid att även se över, och förbättra arkivens sökbarhet och genusmedvetenhet.

Syfte och frågeställningar

Syfte

I den här uppsatsen ämnar vi undersöka hur synliga handlingar om och av kvinnor är i historiska arkiv utifrån två olika typer av kunskapsorganisatoriska system. Vi har här valt att fokusera på den aspekten inom kunskapsorganisation som kallas informationsåtervinning, då den behandlar just relationen mellan sökord, arkivbeskrivning och material. Vi ämnar även undersöka vilka strategier som finns för att synliggöra marginaliserade grupper, i det här fallet kvinnor, och hur

strategierna skulle kunna utvecklas för att göra handlingar om dessa grupper mer sökbara.

Detta kommer vi att göra genom att närmare undersöka två specifika kunskapsorganisatoriska system och deras respektive söksystem för arkivhandlingar: NAD, Nationell arkivdatabas, skapat av Riksarkivet samt Handskriftssamlingarna på Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs Universitet. Hela Kvinnohistoriska samlingarna har numera bytt namn till Kvinnsam, men vi väljer att i uppsatsen fortsätta kalla hela institutionen för Kvinnohistoriska samlingarna för att skilja denna från litteraturdatabasen Kvinnsam. Det vi kommer att fokusera på är hur väl dessa system fungerar för att söka material om kvinnor, hur de skiljer sig från varandra och vad det får för konsekvenser för hur material om kvinnor blir sökbart. Vi har valt att anlägga ett användarperspektiv på undersökningen, eftersom det vi framför allt vill veta är hur tillgängligt materialet är för både forskare och allmänhet.

Frågeställningar

Vi kommer att ta utgångspunkt i tre frågeställningar:

Vad får strukturen i ett kunskapsorganisatoriskt system för konsekvenser för kvinnors synliggörande och sökbarhet i arkiven?

Vi vill undersöka hur strukturen i två skilda kunskapsorganisatoriska system, Riksarkivet (NAD) och Kvinnohistoriska samlingarna, ser ut och försöka se hur det påverkar kvinnors sökbarhet och synlighet. Hur använder man sig av sökord/ämnesord på respektive institution? Hur ser kopplingen mellan de båda ut? Vi vill konkret granska hur de kunskapsorganisatoriska systemen kan se ut i dag, hur de skulle kunna förbättras samt vilka för- och nackdelar som finns med olika system gällande hur synliga kvinnor är i arkiven.

Vilket ansvar har arkivarien för kvinnors sökbarhet och hur skiljer sig synen på detta ansvar nu jämfört med tidigare?

Vi vill här diskutera vilket ansvar arkivarierna har för att göra handlingar om och av kvinnor sökbara och synliga, en diskussion som tar sin utgångspunkt i den postmoderna arkiv- och genusteorin. Denna har utgångspunkt i att det inte existerar några universella sanningar. Vi vill öppna upp för en diskussion gällande arkivariens roll i etiska frågor som ansvaret för att marginaliserad grupper så som kvinnor finns representerade i historiska arkiv. Vi kommer att ställa den postmoderna synen på arkivarien mot den moderna för att visa varför arkivariens roll är så viktig gällande kvinnors synlighet och vad det får för konsekvenser om den inte diskuteras. I anslutning till detta kommer vi att göra kopplingar till genusteorier kring kön som social konstruktion och genussystem.

Hur kan arkivteorin och genusteorin mötas? Vilka gemensamma problem finns som berör både genus- och arkivteori och finns behovet av att de möts?

Det faktum att det råder brist på genusrelaterad arkivforskning betyder inte att det är ett ämne som inte är intressant. Med den här frågeställningen vill vi undersöka om det finns gemensamma beröringspunkter mellan arkivvetenskap och genusvetenskap, vart dessa sammanfaller och på vilka sätt de kan dra nytta av varandra.

Avgränsningar

Vi kommer att utgå från arkivteori för att sätta fokus på arkivens roll i skapandet av vårt kulturarv och identitet, och därmed det ansvar arkivarier har. Dessa teorier kommer vi även att sätta i relation till genusvetenskapliga teorier, även om vi har valt att låta fokus vara på hur genusteorin förhåller sig till arkivteoretiska problem. På grund av att vi har valt att undersöka den kunskapsorganisatoriska aspekten av det här problemet, och att inom den aspekten valt att inrikta oss på den del som kallas informationsåtervinning, är det oundvikligt att även ta upp vissa kunskapsorganisatoriska termer. Den teoretiska tyngdpunkten ligger dock i arkivteori och i viss mån genusteori.

Vi har valt att fokusera på NAD och Kvinnohistoriska samlingarna för att vi tycker att det är en intressant utgångspunkt att jämföra två arkiv som har olika organisation och fokus, samtidigt som de båda är ledande inom sina respektive fält:

Riksarkivet, som har ansvaret för NAD, tillhandahåller ett bredare material och har som uppdrag att tillhandahålla material som innefattar allas historia. Riksarkivet sätter även standarder för hur andra offentliga arkiv ska arbeta.

Kvinnohistoriska samlingarna är ett arkiv specifikt inriktat på kvinnohistoria, det enda i Sverige. Det är dessutom ett enskilt arkiv, även om det är en del av Göteborgs universitet, medan Riksarkivet är statligt.¹ Genom att undersöka Kvinnohistoriska samlingarna i förhållande till Riksarkivet och NAD, hoppas vi också kunna väcka en tanke kring betydelsen av vilket fokus ett arkiv väljer att ha och även ta upp frågan om huruvida ett enskilt arkiv för bara kvinnor gynnar eller skadar sättet som kvinnors historia skrivs.

Vi har valt att i den här uppsatsen enbart fokusera på hur kvinnor (under-) representeras i arkiv. Vi är för den skull inte omedvetna om att även andra grupper, exempelvis icke-vita och homosexuella, är under- eller felrepresenterade i arkiven, och därmed implicit i historien. Det är viktiga frågor för arkivvetare att diskutera vidare men vi har av tids- och utrymmesskäl valt att inte utveckla det i den här uppsatsen. Dock tror vi att delar av de potentiella metoder som vi förespråkar för att

¹ Den offentliga arkivsektorn omfattar stat, kommun och landsting och består av allmänna handlingar upprättade offentligt. Den enskilda arkivsektorn delas upp i olika huvudgrupper som exempelvis folkrörelse- och andra föreningsarkiv, näringslivsarkiv, person- och släktarkiv samt gårds- och byarkiv (Arkivutredningen 2002).

lyfta fram kvinnor i arkiv också skulle kunna appliceras på andra, i historiska arkiv, marginaliserade grupper.

Begreppsförklaringar

Vi kommer i den här uppsatsen att återkomma till ett par teoretiska begrepp som är viktiga för den övergripande förståelsen. Kunskapsorganisation och informationsåtervinning kommer vi främst att använda oss av som en hjälp vid analysen och diskussionen av vårt resultat, den kommer alltså inte att stå i fokus och vi väljer därför att presentera den här.

Kunskapsorganisation

Människor har ett behov av att organisera världen, för att kunna förstå den och effektivisera arbetet. Att organisera kunskap är viktigt för att kunna återfinna information som sparas i stora mängder över lång tid (Taylor & Joudrey 2009, s. 2). Det är därför det blir viktigt att studera kunskapsorganisation i förhållande till arkiv och vad som har gjorts sökbar. För att kunna analysera kunskapsorganisatoriska system måste en förståelse för vissa begrepp och organisationstyper finnas.

Metadata är ett begrepp som kommer att återkomma frekvent i den här uppsatsen. Det betyder ordagrant data om data, alltså information som beskriver en handling på ett sätt så att den blir sökbar. Exempel på metadata kan vara titel, upphovsman/arkivbildare eller ämne (Taylor & Joudrey 2009, s. 4), men även sökningar på nyckelord eller fritext baserar sig på att det finns metadata insamlat om handlingen. Det finns dock en risk med att ha för mycket information om en handling indexerat då detta kan ge så många träffar att det blir svårt att hitta det som egentligen eftersöks (Taylor & Joudrey 2009, s. 6-7)

Organisationen av kunskap kan ske på olika sätt. I hierarkiska system sätts vissa huvudkategorier upp, och under dessa följer sedan mer och mer specifika underkategorier, exempel på detta är bland annat bibliotekssystem såsom Dewey Decimal Classification (DDC). Ett alternativ till hierarkiska system är fasetterade system, där varje individuell kategori är en summa av flera olika huvudkategorier, fasetter, som existerar på samma nivå (Taylor & Joudrey 2009, s. 184-187). NAD är närmare att vara ett fasetterat system, då de obligatoriska dataelementen i Nationell Arkivdatabas, NAD, alla anses likvärdiga.

Det är också viktigt att vara medveten om skillnaden mellan universella och specifika kunskapsystem. Universella system är, som namnet antyder, system som har som mål att kunna täcka in all typ av kunskap (Rowley och Farrow, 2000, s. 195).

Riksarkivet och NAD är universella system medan Kvinnohistoriska Samlingarnas litteratursökning Kvinnsam² är ett specifikt kunskapsorganisatoriskt system, som har som uppgift att lyfta fram och beskriva kunskap inom ett visst ämne. Tanken är inte att kunna organisera all kunskap. I Kvinnohistoriska samlingarnas fall är det frågor som rör kvinnor och genusrelaterad forskning som står i centrum (Samuelsson 2008, s.14).

Informationsåtervinning

Inom Kunskapsorganisation finns disciplinen informationsåtervinning, som är den aspekten av kunskapsorganisation som vi kommer att vara mest intresserade av i den här uppsatsen.

I inledningen till *Information Retrieval: Searching in the 21st Century* står det att enkelt uttryckt innebär informationsåtervinning att hitta information, och behandlar ämnen som informationsbehov, sökning, återfinning och tillgänglighet (Göker & Davis 2009, s. xxi). Mer specifikt så består informationsåtervinning av själva processen med att matcha den önskade sökningen med de informationsobjekt som finns indexerade. Utmaningen med informationsåtervinning blir då att hitta bra kopplingar mellan informationen som finns och hur denna indexerats, för att användare ska kunna hitta önskad information genom sin sökning (Ibid.).

Ett informationsåtervinningssystem är ett mjukvaruprogram som bevarar och hanterar dokument och information. Det svarar inte på frågor eller skickar information tillbaka utan informerar om befintliga dokument som skulle kunna innehålla det användaren letar efter och vart den i så fall går att hitta (Göker & Davis 2009, s. 1). Vissa av dokumenten kommer förhoppningsvis att vara det som användaren letar efter. Den här typen av dokument kallas för *relevansdokument* och i ett perfekt informationsåtervinningssystem skulle endast denna typ av dokument visas. Dock är relevans väldigt subjektivt och beror på varje individuell användare.

Vikten av indexering blir tydlig i den här typen av system men också en svår nöt att knäcka då en stor del av relevansgraden som sagt beror på vem användaren är och vad just denne finner relevant. Precis som vi nämnt ovan under kunskapsorganisation så är NAD ett universellt system där syftet är att lagra information som rör en bredare massa medan Kvinnohistoriska samlingarna är ett specifikt system och vänder sig mot en särskild användare, eller en användare som är ute efter forskning om och av kvinnor.

² Handskriftsdatabasen för arkivmaterial, som är det system vi undersöker, är dock inte ett specifikt kunskapsorganisatoriskt system då det täcker allt handskrivet material på Göteborgs Universitetsbibliotek.

Genus och feminism

Vi har valt att i den här uppsatsen använda oss av begreppen genus och genusteori, även om dessa har mycket gemensamt med feministisk teori. Inom genusvetenskapen används de två ofta synonymt. Begreppet genus introducerades i Sverige 1988 av Yvonne Hirdman, genusforskare och professor i samtidshistoria vid Södertörns högskola i Stockholm (Genusfokus u.å.). Sedan dess introduktion har forskning om kvinnor och mäns sociala och kulturella villkor bedrivits under namnen genusforskning och genusvetenskap (Ibid.). Parallellt med dessa namn används också termerna feministisk forskning, könsforskning och kvinnovetenskap (Ibid.). Vi har valt att använda begreppen genus och genusteori på grund av dess bredd och för att själva begreppet genus syftar till relationer mellan könen, vilket är en stor del i vår undersökning.

Genus, i sin icke-lingvistiska betydelse, är en översättning av engelskans *gender* som skapades för att fylla en funktion, nämligen att skilja det skapade, eller sociala, könet från det biologiska (Hirdman 2002, s. 11-12). Enligt Yvonne Hirdman (2002, s. 12) är kön ett laddat ord som, på grund av den uppenbara kopplingen till fysiskt kön implicerar att könsroller är naturliga, något som genusbegreppet inte nödvändigtvis gör.

Genus och genusteori är begrepp som används mer och mer, både inom vetenskapen och i vardagen. Det är dock ett snårigt begrepp, som inte betyder samma sak för alla människor. Begreppet i sig har vuxit fram ur en kritik mot att kvinnor och mäns livsvillkor har förklarats med förenklade hänvisningar till biologiska skillnader. Istället för att fästa uppmärksamhet på biologin, används genus för sociala, kulturella och historiskt föränderliga faktorer i vad det innebär att vara kvinna eller man (Genusfokus u.å.).

Begreppet genusforskning är heller inte strikt fokuserat på kvinnoforskning utan inkluderar även manligheten och dess förändringar över tid. Detta har banat väg för en ytterligare vidgning av begreppet under 1990-talet då man började inkludera andra kategorier och identiteter kopplade till bland annat etnicitet och sexualitet (Wetterberg & Jansdotter red. 2004, s. 5). Det här för med sig en bredare syn på fältet kvinnoforskning och innebär en förståelse för att det är svårt att endast studera kvinnors historia separat, både utan männen men även utan ett intersektionellt perspektiv.

Vi har, trots genusbegreppets komplexitet, valt att behandla begreppet *kvinnor* som grupp och använder genom hela uppsatsen orden kvinnor och män, utan att behandla frågor om till exempel dem som väljer att ställa sig utanför könsdikotomin. Detta gör vi eftersom vi vill sätta kvinnors historiska osynlighet i fokus, inte könsbegreppet som sådant.

Disposition

Uppsatsens inledande kapitel följs av en omfattande litteraturgenomgång med tidigare forskning och synliggörande av kvinnor på olika sätt inom ABM-området, både i Sverige och internationellt. På detta följer en presentation av den teori vi valt att använda oss av. Vi går först igenom arkivteori som begrepp och presenterar arkivvetenskapens ursprung och historia och de idéer om arkivarien som neutral, och arkiven som bevarare av en universell sanning som föddes under modernismen.

Vi går därefter in på den teori som vi har valt att använda oss av, nämligen den postmoderna. I samband med detta presenterar vi Terry Cook med flera arkivteoretiker och deras postmoderna tankar kring arkiven, dess maktposition och arkivariens roll i skapandet av vårt kollektiva minne. Sist i teorikapitlet tar vi upp genusbegreppet och diskuterar bland annat kön som social konstruktion, skådespel och genusystem i koppling till arkivariens makt som skapare av historia. I det efterföljande kapitlet diskuterar vi vårt val av metod, hur vi gått till väga i undersökningen samt hur vi gjort vårt urval. Vi avslutar metodkapitlet med en diskussion kring forskningsetiska perspektiv.

I kapitlet Resultat och analys presenterar vi våra resultat och en analys av dessa. Resultatdelen består av beskrivningar av de två kunskapsorganisatoriska system vi undersökt, baserat på litteratur och intervjuer. Vi beskriver likheter och skillnader i systemen, deras uppbyggnad och funktion. Här finns även en kort historik över organisationerna runt systemen för att skapa en bakgrund till hur och under vilka förutsättningar systemen skapades. Därefter presenterar vi resultaten av de sökningar på ämnesord vi gjort parallellt med resultatet av intervjuerna.

I analys reflekterar vi över våra resultat och deras betydelse kopplat till tidigare forskning, teori och metod. I efterföljande kapitel för vi en omfattande diskussion där vi besvarar våra frågeställningar gällande arkivariens roll och ansvar, genusvetenskapens betydelse för arkivvetenskapen, samt tankar kring informationsåtervinning som vi baserar på både intervjuer och teoretisk litteratur. Avslutningsvis presenterar vi våra slutsatser och förslag på fortsatt forskning.

Tidigare forskning

Vi kommer här att gå igenom ett urval av den litteratur som finns om ämnet genus och arkiv, både i Sverige, internationellt och hur det ser ut i de andra ABM-områdena. Kapitlet inleds med en lägesrapport om hur det ser ut i Sverige och den forskning som gjorts här. Detta följs av en presentation av hur det ser ut i Europa och världen, gällande arkiv och synliggörande av kvinnors historia. Vi beskriver ett urval av arkiv som fokuserar just på kvinnohistorisk forskning. Vi redogör efter det hur det ser ut i biblioteks- och museifälten för att visa hur de integrerar genusperspektiv i sina verksamheter och vad det har lett till.

I det här kapitlet kommer vi att peka på den brist som finns på genusrelaterad forskning inom arkivvetenskap och över lag bristen på genusperspektiv i arkivverksamhet. Vi tar därför även upp genusrelaterad forskning och genusperspektiv i andra ABM-verksamheter, då dessa kan visa hur arkiv skulle kunna gå till väga för att förbättra sin verksamhet i detta avseende.

Genus och arkiv i Sverige

Det finns förvånansvärt lite skrivet om genus och arkiv i Sverige. Louise Lönnroth skrev 2005 artikeln "*Genus- och mångfaldsperspektiv i arkivverksamhet*" där hon menar att arkivvärlden fortfarande är relativt stängd för allmänheten. Enligt Lönnroth (2005, s. 62) är den rådande synen fortfarande att arkivens ansvar mestadels ligger i att bevara handlingar. Sedan är det upp till forskare att själva leta fram det som de är intresserade av. Detta är något som Lönnroth (2005, s. 65) ställer sig kritisk till, och ser istället det som viktigt för demokratin att historiskt marginaliserade grupper, så som kvinnor och personer med utländsk bakgrund, ges utrymme i arkiven. Som det ser ut idag inkluderar systemen inte kvinnor och andra marginaliserade grupper på ett sätt som gynnar forskningen (Lönnroth 2005, s. 66). Hon konstaterar att museer har kommit längre i detta arbete, eftersom de oftare arbetar aktivt med att leda sina besökare i materialet, något som arkiven traditionellt inte har gjort (2005, s. 63).

Det är viktigt för arkivarier att analysera de sätt de har arbetat på historiskt, och kritiskt granska de maktstrukturer och synsätt i samhället som har format den arkivredovisning vi har i dag (2005, s. 65). Lönnroth efterlyser också att genusperspektiv är något som behöver studeras inom ramen för arkivutbildningar och fortbildningar för att ge arkivarier nya verktyg för att tänka på och arbeta med genusfrågor (Ibid.).

År 2008 publicerades Vetenskapsrådets rapport *Genus och Arkiv* av Anna Nordenstam, som vi nämnt ovan som utgångspunkt för vår studie. Rapporten hade som syfte att kartlägga genusforskningens behov av arkiv. Där framgår att genusforskningens efterfrågan på arkiv är stort och att det är viktigt att arkiven håller sig uppdaterade kring detta växande forskningsområdes anspråk. Rapporten hade även som syfte att undersöka vilken betydelse tillgängligheten av arkiv och arkivmaterial har för genusforskningen och utifrån detta undersöka vad som saknas och vad som kan göras tillgängligt (Nordenstam 2008, s. 5).

Undersökningen har utförts i forma av seminarier vid ett antal universitet i Sverige, där man bjudit in forskare, doktorander, professorer och docenter att delta och diskutera frågor kring arkiv och arkivmaterial och dess tillgänglighet i forskningssyfte. Man har också hållit möten med fokusgrupper bestående av yrkesverksamma bibliotekarier och arkivarier för att ta del av deras erfarenheter och upplevelser av tillgängligheten (Nordenstam 2008, s. 6).

De problemområden som belystes under seminarierna och fokusgrupperna var; svårigheter att hitta i arkiven, dolda kvinnor, gamla patriarkala principer och nya områden, som till exempel queerforskning. Det här innebär exempelvis att det är svårt att hitta handlingar av kvinnor som ligger dolda i deras makars arkiv och det saknas i många fall korshänvisningar. Dolda kvinnor blir alltså ett problem som kan kopplas till att arkiven strukturerats utifrån gamla patriarkala principer där mannen var familjens överhuvud och handlingar om/av kvinnan därför hamnade under dennes handlingar (Nordenstam 2008, s. 21-23). Det här är något som är seglivat inom arkivvärlden och fortfarande idag styrs arkivarbete av lagar och förordningar som bygger på tradition och gamla myter om kön och genus (Nordenstam 2008, s. 25).

Avslutningsvis uppmanar författaren till att skapa ett nätverk av arkivarier, genusforskare och tekniker för att diskutera vilka hjälpmedel som finns för att skapa bättre sökmöjligheter och tillgänglighet. Detta skulle sedan kunna bidra till utvecklingen av en nationell arkivportal (Nordenstam 2008, s. 28).

Genus och arkiv internationellt

Det finns väldigt lite internationell arkivforskning att hitta som berör genus och de problem som finns med kvinnors synlighet och med traditionella arkiveringsprinciper. Vissa postmoderna arkivteoretiker, såsom Terry Cook (se exempelvis Schwartz & Cook 2002), nämner det som en del av den postmoderna synen på arkiven och den kritik som måste riktas inåt inom fältet. Dessa går dock inte djupare in på genusaspekterna av arkivarieryrket utan kritiserar istället arkivariens roll, bland annat som historieberättare. Trots bristen på arkivvetenskaplig forskning med genusinriktning så går det faktiskt att hitta kvinnohistoriska arkiv runt om i Europa och i världen.

Nordenstam nämner i *Genus och Arkiv* (2008, s. 12) ett flertal arkiv som på olika sätt arbetar med att synliggöra kvinnors liv och historia. Bland dessa hittar vi exempelvis

KVINFO i Köpenhamn som är ett informations-, dokumentations- och kulturcentrum för kvinno- och könsforskning. KVINFO består av databaser, kvinnohistorisk portal och ett fotoarkiv (Nordenstam 2008, s. 15). I Paris finns vid Bibliothèque Marguerite Durand landets enda kvinnohistoriska samling, där basen består av den franska journalisten och feministen Marguerite Durands boksamling som hon donerade till biblioteket (Nordenstam 2008, s. 16). Women's library i London är England största kvinnohistoriska samling. Biblioteket grundlades redan 1926 och innehåller idag en stor samling böcker och tidskrifter samt 460 arkiv (Ibid.).

Dessa arkiv är viktiga institutioner som sätter forskning om och av kvinnor i första hand och som uppmuntrar till fortsatt sådan. Som vi nämnt tidigare menar Nordenstam dock att det finns ett stort behov att samordna kvinnohistoriska arkiv och att det i Sverige borde utvecklas någon form av nationell arkivportal med länkar till internationella kvinnoarkiv. Detta skulle underlätta sökningar och göra kvinnors historia än mer tillgänglig, inte bara nationellt utan även internationellt.

Genusperspektiv i andra ABM-fält

I relation till genusmedvetenhet har de övriga ABM-fälten kommit längre. Inom biblioteksverksamhet har Kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg skapat en relativt heltäckande, kvinnocentrerad, databas för tryckt litteratur, något som saknas för arkivmaterialet. Det är därför naturligt att se till de andra ABM-fälten när det gäller att undersöka kunskapsorganisation av material gällande kvinnor, och annat uppmärksammande av kvinnor i kulturarvsinstitutioner genom till exempel utställningar.

Genus och bibliotek

I avhandlingen *På väg från ingenstans* från 2008 beskriver Jenny Samuelsson hur feministisk litteratur görs svåråtkomlig i bibliotek. Många gånger är den svår att hitta på grund av att feministiska perspektiv inte är något som har gjorts sökbart inom ramen för SAB- eller Dewey-systemen, utan kan dyka upp i underkategorier till så väl samhällsvetenskap som medicin (Samuelsson 2008, s. 61).

I avhandlingen undersöker Samuelsson hur feministisk litteratur indexerats och klassificeras i Svenska Ämnesord och Kvinnohistoriska samlingarna. Hennes slutsats blir att inget av dessa system på ett adekvat sätt lyfter fram och organiserar feministiskt material, på grund av bristen på tvärvetenskaplighet. Hon kritiserar även den, i hennes mening, överdrivna tron på tekniska lösningar, som prioriteras över intellektuella modeller för kunskapsorganisation (Samuelsson 2008, s. 219).

Samuelsson (2008, s. 26) konstaterar också att det även inom bibliotekssektorn råder brist på kunskapsorganisatorisk forskning med feministisk inriktning, och att den forskning som finns ofta inte skiljer på begreppen feminism, material om och av kvinnor och genusrelaterad forskning i en bredare kontext. Det ska noteras att

Samuelsson har det feministiska perspektivet i fokus, inte kvinnor som grupp vilket gör att hennes forskning får en annan prägel än den här uppsatsen, men många paralleller kan ändå dras till de frågor som vi kommer att ta upp. Till exempel går bristen på sökverktyg för tvärvetenskapliga ämnen, som Samuelsson (2008, s. 65-66) menar marginaliserar den feministiska litteraturen, att jämföra med svårigheterna att hitta kvinnor i arkiv på grund av att de ofta bara är sökbara via sina makar eller fäder. Likaså kan fokuset på tekniska lösningar, som Samuelsson pekar på, återfinnas även i arkivvetenskapen.

Samuelsson har i sin tur hämtat inspiration från Hope Olson, professor i informationsvetenskap. Olson har gjort sig känd genom att behandla feministiska och intersektionella teman i förhållande till kunskapsorganisation vid bibliotek. I *The Power to Name* (2001) undersöker hon hur böcker som behandlar framför allt kvinnor, klass och etnicitetsfrågor kategoriseras enligt Dewey Decimal Classification (DDC) och Library of Congress Subject Headings (LCSH).

Olson (2001, s. 142) ser i båda dessa system problemet med att de utger sig för att vara universella. Hon menar att i och med att både DDC och LCSH har som ambition att inkludera allt så måste vissa perspektiv ges företräde, och annan information blir bedömd som "övrigt". Som ett exempel på att inget system existerar utanför den sociala och politiska kontext det skapats i tar hon det sovjetryska bibliotekssystemet BKK som efter Sovjets fall fick omarbetas för att inte längre utgå från en kommunistisk syn på världen (Olson 2001, s. 12). Vidare menar Olson (2001, s. 143-144) att ett antagande om att ett kunskapsorganisatoriskt system kan inkludera allt gör det också svårare att förstå och kunna analysera att vissa grupper, som avviker från normen heterosexuell vit man, blir marginaliserade inom ramen för det kunskapsorganisatoriska systemet.

Det Olson märker i Library of Congress ämnesord är en tendens som även Samuelsson (2008, s. 204-205) ser i Svenska ämnesord, nämligen att det finns betydligt fler ämnesord relaterade till kvinnor än till män. Till exempel gällande datorer finns "women and computers" och "women and internet" men inga motsvarande kategorier för män, något Olson menar beror på att normen är att män arbetar med datorer, kvinnorna är undantaget. I några få undantagsfall är det i stället kvinnorna som är normen, då gäller det ämnen så som prostitution och smink, där ämnesorden "male prostitute" och "make up for men" existerar, medan de icke könsmarkerade ämnesorden antas gälla kvinnor (Olson 2001, s. 155).

I DDC finns istället ett försök att jämställa män och kvinnor på det sätt att de båda blir tilldelade vissa klassifikationsnummer, men detta kan också spegla världen på ett orättvist sätt, som i exemplet med kvinnokamp i förhållande till manskamp, där det förra är en stor autonom rörelse, medan den senare i mångt och mycket är en reaktion på den förra. Att helt ignorera de sociala skillnader som finns mellan kvinnor och män är inte heller ett objektiva eller heltäckande sätt att klassificera världen. (Olson 2001, s. 173)

Olson (2001, s. 237) menar att för att föra fram marginaliserade grupper är det viktigt att tekniken anpassas för verkligheten, istället för tvärt om. Detta är lättare sagt än gjort, då standardiserade tekniska lösningar för kunskapsorganisation innebär lägre

kostnader och mindre arbete, men Olson (Ibid.) varnar för att standardiseringar även indirekt leder till att den världsordning som representeras i bibliotekssystemet blir accepterad som sanning. De lösningar som Olson (2001, s. 238-239) ser är att låta systemen vara dynamiska och inkluderande genom att bygga in tekniska lösningar för att bryta mot, eller gå utanför standarderna. Hon pekar även på vikten av att låta marginaliserade grupper själva fylla de luckor som finns gällande material om dem.

Diskursen om kunskapsorganisation som upprätthållande av befintliga maktstrukturer är central även inom den postmoderna arkivteorin, som vi behandlar i teorikapitlet nedan. På detta sätt blir Olsons, och även Samuelsons texter viktiga utgångspunkter vid vår studie av kvinnors närvaro i kunskapsorganisatoriska system, då detta inte har studerats närmare i en arkivvetenskaplig kontext.

Genus och museer

Museum besitter, precis som arkiv, en enorm makt att skapa vår historia och bestämma vad som är värdefullt att berätta. Med denna makt följer ett stort ansvar att kritiskt analysera den egna verksamheten och att utgå från perspektiv som gynnar allas historia. Trots att museer kommit längre med genusperspektivet än vad arkiven gjort finns det mycket kvar att göra.

I rapporten *Genusperspektiv på museer – en omvärldsbevakning*, som är en del av JÄMUS-projektet utfört av Statens Historiska Museer på uppdrag av regeringen, skriver Lotta Fernstål om hur samlingarna utgör en stor del av museets identitet. På vilket sätt samlingarna vårdas, byggs upp och används kan påverka hur perspektiv förändras och förstås lika mycket som övrig verksamhet (Fernstål 2011, s. 31). Det här stämmer även in på arkiven och på hur man vårdar, bygger upp och samlar in material som påverkar hur vår historia berättas.

Fernstål (2011, s. 32) menar vidare att det är en relativt enkel satsning att jämna ut fördelningen av manlig och kvinnlig representation i samlingen. Hon tar upp ett flertal exempel på institutioner som gjort detta, bland annat Moderna museets satsning *Det andra önskemuseet 2006-2009*, där dåvarande museichefen Lars Nittve tog initiativet att köpa in 13-14 verk av kvinnliga konstnärer för att kunna berätta en konsthistoria som även inkluderar 1900-talets stora kvinnliga konstnärer. Nittve var dock tydlig med att poängtera att även om satsningen blev en succé är arbetet med att skapa en jämnare könsfördelning i samlingarna långt ifrån färdigt (Fernstål 2011, s. 32).

En annan viktig aspekt av hur genus representeras på museer är självfallet katalogisering och klassificering. Där kan det hända att tekniken sätter käppar i hjulen för institutioner som borde uppdatera föråldrade ämnesord (Fernstål 2011, s. 34). Fernstål nämner ett fall, där Upplandsmuseet efter en extern granskning ansågs kunna använda den utökade versionen av *Outline of Cultural Materials*,³ vid namn *Outline*

³ Outline of Cultural Materials är ett klassificeringssystem med ämnesord för bilder och föremål med rötter i 1950-talets USA. Outline/OCM är idag delvis föråldrat gällande sina ämnesord och därför

Genus, men museet svarade med att de använde sig av systemet Primus och inte hade möjlighet att byta. Att byta system kräver inte sällan vidareutbildning, tar tid och är kostsamt, vilket får som konsekvens att klassificeringssystem med förlegade ämnesord blir kvar och hindrar utvecklingen. Outline Genus är ett intressant och konkret verktyg att använda för att integrera ett genusperspektiv i samlingarna och för att nå ut till publiken (Fernstål 2011, s. 34).

Wera Grahn har i *Genuskonstruktioner och museer - Handbok för genusintegrering* från 2007, undersökt användandet av ett genusperspektiv på Upplands museum men samtal med medarbetare har även skett på Arbetets museum, Västergötlands museum, Statens Maritima museer och Skellefteå museum (2007, s. 6). Grahn inleder med att påpeka frånvaron av förståelse för vikten av ett genusperspektiv då många museiarbetare idag fått sin utbildning innan genusvetenskap var ett etablerat universitetsämne (2007, s.5). Det här för enligt Grahn med sig att genusrelationer och vad som associeras till femininitet och maskulinitet ses som naturliga och självklar och ifrågasätts sällan. Det här resulterar ofta i stereotyper som legitimerar och förstärker ojämna förhållanden mellan könen (Ibid.).

När det gäller samlingar menar Grahn (2007, s.11), till skillnad mot Fernstål, att oavsett om samlingarna har en ojämn fördelning av könen så går det att i efterhand applicera ett genusperspektiv. Precis som vi menar att arkivarien har en viktig roll gällande både insamlandet och förtecknandet av handlingar, så framhåller Grahn (Ibid.) att en könsblind samling i första hand förmedlar kunskap om det museum, de tjänstemän och den tid som förevarit då själva insamlingen skett. Trots att en könsblind samling blir mindre användbar ur ett genusperspektiv när det gäller att lyfta fram specifika föremål, dokument eller fotografier så behöver det inte innebära att samlingar som byggts upp utan ett medvetet genusperspektiv inte kan förmedla genusrelevant information (Ibid.). Grahn framhåller dock att när det gäller insamling av genusangelägna uppgifter måste detta ske medvetet, som ett aktivt val. Lika lite som museets kunskapsuppbyggnad på andra områden kan lämnas åt slumpen, bör det vara så när det gäller genus (Ibid.).

Grahn (2006, s.25) föreslår en tentativ modell för genusintegrering i utställningar:

1. Det dominerade könet privilegieras, vilket innebär ett oreflekterat urval av det som representeras där det underordnade könet inte sätts i relation till det som dominerar.
2. Additionens historia, där det underordnade könet adderas till historien som ett tillägg som skils från den "stora" historien.
3. Genusregistrering, som innebär att det finns en jämn fördelning av feminint och maskulint associerade föremål men utan någon form av maktaspekt eller genusteoretisk anknytning.
4. Synliggörande, där det underordnade könet lyfts fram och får företräde men utan maktaspekter och genusteoretisk anknytning.

genomfördes projektet Outline Genus vid Västergötlands museum 2004-05, där Outline/OCM utvecklades genom att ämnesord lades till så att bilder kunde klassificeras bättre utifrån ett genusperspektiv (Fernstål 2011, s. 34).

5. Genusaspekter, innebär att genusteoretiskt grundade aspekter inkluderas explicit som en mindre del. Maktförhållanden ifrågasätts explicit. Emancipatoriskt potential.
6. Genusperspektiv, betyder att genusteoretiskt perspektiv inkluderas explicit som ett av flera jämbördiga perspektiv i en utställning. Val av genusperspektiv bygger på övergripande och djup kunskap om genusteorier.
7. Genusfokusering, där genusteoretiskt grundade perspektiv explicit genomsyrar hela utställningen. Utställningen bygger på övergripande och djup kunskap om genusteorier.

Den här modellen är endast ett förslag på hur man kan arbeta med att integrera genus på museer och vilka olika grader man kan tänka sig. Det hade varit intressant att se en liknande, anpassad, modell för genusintegrering på arkiv.

Wera Grahn har också skrivit en avhandling 2006 vid namn *“Känn dig själv” - genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*, där hon ämnat undersöka i vilken utsträckning och på vilket sätt ett genusintegrerat tänkande kan sägas vara närvarande i några utvalda museipraktiker med anknytning till Nordiska museet. Undersökningen har kombinerats med perspektiv som klass, nationalitet, etnicitet och sexuell läggning – för att se vad detta fått för effekter för de representationer som skapas (2006, s.7).

Grahn (2006, s.417) vill i sin avhandling visa på hur museala fakta konstrueras. Hon framhåller att dessa inte skapas utifrån historisk fakticitet, det vill säga utifrån en objektiv, tillförlitlig och helt vetenskaplig arbetsgång. Hon lyfter istället fram (Ibid.) och synliggör de nätverk av mänskliga och icke-mänskliga aktörer som kretsar runt de historiska objekten och som på olika sätt och i olika tider påverkar dem och det som efter hand kommer att uppfattas som museala fakta. Grahn (Ibid.) menar att berättelser om historien är alltid konstruktioner och bör lika lite som museala fakta betraktas som “sanningar” om för alltid fastställda fakta. Verksamheter som utförs utan några medvetet utarbetade ansatser till genusproblematisering riskerar att ge en väldigt skev bild av femininitet och maskulinitet (Ibid.).

Det här är en viktig aspekt för kulturarvsinstitutioner att verkligen ta på allvar och arbeta aktivt för att inkorporera i arbetssättet. Det är relativt enkelt att se hur det här kan överföras till arkiven och deras verksamheter då museer och arkiv, som vi nämnt ovan, har mycket gemensamt både gällande verksamhet och samhällsligt uppdrag.

En annan aspekt gällande hur museer arbetar med att införliva ett genusperspektiv i sina verksamheter, gäller hur det under senare delen av 1990-talet lagts fram motioner om behovet av ett nationellt kvinnomuseum, kring vilket åsikterna har varit delade (Genus på museer 2004, s. 37). Först nu, 2014, blir ett kvinnomuseum i Sverige verklighet. I Umeå tog man i kommunfullmäktige 2010 ett beslut om att ett kvinnohistoriskt museum skulle uppföras och nu i år är det alltså dags (Umeå.se 2014). Kvinnohistoriska museet blir det första i sitt slag i Sverige och kommer i sin verksamhet och i sina utställningar att fokusera på kvinnors historia, och frågor om kön, makt, motstånd och möjligheter ska vara ett genomgående perspektiv (Ibid.).

Det finns de som tror att genusperspektivet och den viktiga integreringen av detta glöms bort om vi får ett museum som fokuserar på kvinnors historia medan andra ser det som positivt att kvinnors historia åtminstone får en plats (Ibid.). En utav dessa är Merete Ipsen, museiinspektör i Danmark som fasthåller att trots de risker som finns med att ha specifika kvinnomuseer så är det viktigt att det finns institutioner som har som sitt uppdrag att berätta kvinnors historia. I Danmark finns Kvindemuseet i Århus, som 1984 blev världens första kvinnomuseum. Kvindemuseet har ett kvinnoperspektiv som utgångspunkt och inte ett genusperspektiv. Relationen mellan män och kvinnor är en andrahandsfråga (Genus på museer 2004, s. 38).

Teoretiska perspektiv

I det här kapitlet kommer vi att presentera och närmare förklara de teoretiska perspektiv vi valt att använda oss av inom både arkiv- och genusteorin. Kapitlet inleds med en kort introduktion till arkivteori som sedan följs av en presentation av den moderna arkivteorin, för att sedan gå in på den skola inom arkivteori vi har valt att basera våra argument i, nämligen den postmoderna synen på arkivvetenskap.

Efter arkivteorin följer en kort presentation av den genusteori vi utgått ifrån, där vi sedan diskuterar Joan W. Scotts teorier kring makt, genus och politik, Yvonne Hirdmans genussystem och Judith Butlers teori om sociala konstruktioner.

Vi har i övrigt valt att fokusera på det ansvar arkivverksamma har i att organisera och förmedla handlingar om och av kvinnor, då frågor om ansvar och den makt arkivarier har för historieskapande är ett ämne som ofta återkommer hos postmoderna arkivteoretiker. Det här kopplar vi genomgående till genusteoretiska tankar kring makt, systematiserad exkludering och sociala konstruktioner. På grund av dessa kopplingar finner vi det naturligt att ha en postmodern utgångspunkt både i arkiv- och genusteori.

Arkivteori

Arkivteorin är en aktiv agent i utformandet av den sociala agendan för hur arkivarier ska förstå sin yrkesroll. En viktig del av arkivteorin behandlar etiska perspektiv, och det urval som görs gällande material och hur arkivarien ska förhålla sig till sin roll som förmedlare av historiska fakta (Eastwood 1994, s.128-129). Detta påverkas av sociala strukturer och är i sig en aktiv del i att upprätthålla dessa. Fokus har legat på ordnande och förtecknande av arkiv, för att skapa bevis på tidigare aktiviteter med begreppet "äkthet" som ledord. De senaste decennierna har arkivteorin mer och mer börjat gå mot att också se arkivarien som minnesskapande med ett större etiskt och moraliskt ansvar (Cook 2013, s. 99-100).

Den moderna arkivteorin

När en arkivvetenskaplig disciplin med ramar och principer bildades under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, genom bland annat *The Dutch Manual* (1898) och arkivarier som Hilary Jenkinson så blev ledordet neutralitet. Att bevara den ursprungliga ordningen, *respect du fonds*, var enligt dessa skolor det viktigaste (Cook

1999). I Sverige skapade Emil Hildebrand *Allmänna arkivskemat* utifrån samma princip, den om den ursprungliga ordningen.

I *The Dutch Manual* menar författarna att arkiven ska ha som mål att spara samtliga dokument från myndigheter, något som var mer realistiskt då manualen skrevs på 1800-talet, i sin ursprungliga ordning, medan Jenkinson, dryga 20 år senare, anser att det är myndigheten och tjänstemännen som ska avgöra vilka dokument som ska sparas. Arkivarien ska däremot inte ta några sådana beslut då denne ska vara neutral (Cook 1999). Enligt den moderna arkivteorin, är arkivariens roll inte att skapa mening hos handlingar, utan att göra de historier som redan finns i handlingarna synliga (Duff & Harris 2002, s. 264).

Problemet med denna modernistiska syn på arkivarien är dels att mängden material idag har ökat till volymer som tidiga arkivteoretiker inte förutsåg, dels att den bygger på en positivistisk syn på information. Om arkivarien ska kunna vara en väktare av den "sanna historien" så bygger det på ett antagande om att det finns en enda sann bild av verkligheten. Detta är ett synsätt som postmoderna arkivteoretiker vänder sig mot, liksom många genusteoretiker då den traditionellt "objektiva" historieskrivningen ofta är skriven av och om vita män.

Trots dessa invändningar mot, och de problem som går att hitta hos den klassiska arkivteorin, är mycket arkivverksamhet grundad i de här tankarna. Elisabeth Kaplan (Deodato 2006, s. 1) menar att detta kan bero på att arkivarier arbetar relativt ostört och inte utsätts för den granskning som många andra yrkesgrupper gör.

Den postmoderna arkivteorin

Postmodernismen är en kritisk teori vars syfte är att kritisera och ifrågasätta tidigare föreställningar om rationalitet och objektiva sanningar. Den lyfter istället fram människors olikheter och de olika perspektiv som uppstår genom dessa olikheter (Deodato 2006, s. 53). Postmodernismen tog sin början på 1970-talet, men det tog lång tid innan den fick något verkligt inflytande på arkivvetenskapen (Deodato 2006, s. 52). Den postmoderna arkivteorin pekar i stora drag på att arkivarien har ett ansvar för historieskapandet och knyter an till både Lönnroths (2005) och Nordenstams (2008) efterlysningar av ett mer aktivt ansvar bland arkivarier för hur material av och om kvinnor behandlas i arkiven.

På 1970- och 80-talen började dock arkivvetare såsom Gerry Ham, Helen Samuels och Richard Cox ifrågasätta den passiva, tjänstemannamässiga roll som Jenkinson hade förespråkade. De ifrågasatte däremot inte objektivitetsbegreppet (Deodato 2006, s. 51-52) även om kritik mot det inte helt frånvarande.

Historikern Howard Zinn hävdade redan 1977 att det faktum att kvinnor, arbetarklass och etniska minoriteter inte fanns representerade i arkiven i sig är ett bevis för att arkivarier inte kan vara neutrala (Light & Hyry 2002, s. 218). Att det var just en historiker, och inte en arkivvetare, som framförde den här kritiken visar sig vara typiskt för hur olika dessa fält har tagit sig an genusfrågan.

Från 1990-talet och framåt har dock de postmoderna tankarna nått även arkivvetenskapen (Duff & Harris 2002, s. 264). En av de mest tongivande forskarna inom postmodern arkivteori är den kanadensiske arkivarien Terry Cook, vid University of Manitoba.

I *Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory* (2002, s. 2) skriver Cook tillsammans med Joan Schwartz om hur det, på senaste tiden, har skrivits väldigt lite om arkivens påverkan på skapandet av det kollektiva minnet, till skillnad mot vad som skrivs om samma ansvar när det gäller museer. Det här är problematiskt då arkivarier, som vi tidigare sett, har en lång historia bakom sig av "vaktande" och "neutralitet" och det kan tyckas att det inom professionen borde finnas ett större intresse att förändra denna förlegade syn. Deodato (2006, s. 56) menar att genom att blint hålla kvar vid gamla sätt att organisera och beskriva dokument finns en risk att missa intressanta perspektiv i själva handlingarna.

Michelle Light och Tom Hyry (2002, s. 217) har en liknande syn på arkivariens roll och konstaterar att vi som arkivarier sällan eller aldrig avslöjar för användarna hur eller i vilken utsträckning vi har påverkat arkivbeståndet. Både Deodato (2006), och Light och Hyry (2002), ser där en risk i att användarna falskt kan komma att anta att arkivarierna inte har haft någon påverkan alls på beståndet, utan att användarna leds att tro att arkivariens urval är objektivt.

Detta skulle också kunna få som konsekvens att urvalet som arkivarier gör i någon mån bestämmer för användarna vad som är viktigt att veta om historien (Deodato 2006, s. 57). Med det perspektivet blir det problematiskt om grupper som till exempel kvinnor inte finns representerade eller sökbara i arkiven, då detta indirekt skulle innebära att deras historia inte är viktig att berätta. Cook (2012, s. 101) pekar på den vikt arkiven har för skapande av en gemensam identitet, där de handlingar som arkiveras även på något sätt står för vårt kollektiva minne och han skriver:

With memory comes the inevitable privileging of certain records and records creators, certain functions, activities, and groups in society, and the marginalizing or silencing of others. Memory, and forgetting, can serve as a whole range of practical, cultural, political, symbolic, emotional and ethical imperatives and is central to power, identity and privilege.

(Cook 2012, s. 101)

Även många av de mer konservativa arkivteoretikerna medger idag att det finns en viss selektivitet i arkivariens arbete, till exempel vid urval gällande vad som ska gallras, och vad som är viktigt att spara för eftervärlden (Deodato 2006, s. 52). Det som debatten idag handlar om är snarare hur mycket ansvar arkivarier har för organisationen av handlingar, och huruvida arkivarier har ett eget ansvar för hur och vilka historier som berättas (Duff & Harris 2002, s. 265).

Wendy Duff och Verne Harris kommer från olika arkivteoretiska skolor, specifikt gällande standarders betydelse för arkiven. De håller trots detta med varandra om att vilken information som lyfts fram i ett arkiv får betydelse och är ett val (medvetet eller omedvetet) från arkivariens sida (Duff & Harris 2002, s. 275). De tar även, som hastigast, upp genus som en påverkande faktor för hur handlingar beskrivs:

Personal histories, institutional cultures, *gender dynamics*, class relations, and many other dimensions of meaning-construction are always at play in processes of records description

(Duff & Harris 2002, s. 275, *vår kursivering*).

Det är viktigt att uppmärksamma arkiven som de maktinstitutioner de faktiskt är, för att på nya sätt förstå handlingar och arkiv som skapare av vår historia (Schwartz & Cook 2002, s. 7). Vidare menar Schwartz & Cook (2002, s. 8) att arkivarier, till skillnad från andra minnesskapande institutioner, har halkat efter i diskussionen. De ligger inte bara efter i diskussionen gällande arkiven som en social konstruktion, som bildats för att upprätthålla andra makthållares legitimitet utan även den som rör arkivariens roll som upprätthållare av makt och skapare av vårt kollektiva minne.

Duff och Harris (2002, s. 277) går ett steg längre i retoriken och menar att arkivarie, utan undantag, är ett politiskt yrke, och att de både är en del av och (åter-)skapar de maktstrukturer som finns i samhället. De menar samtidigt att de flesta arkivarier inte är medvetna om detta, utan naivt tror sig stå utanför maktutövande.

Precis som museer är arkiven stora skapare av människors uppfattning av "värde" och vad som anses vara värt att spara och berätta om vår samtid och det är inte något som arkivarien är immun mot (Schwartz & Cook 2002, s. 8-9). Arkiven har alltid handlat om makt, vare sig det gäller kyrkan, staten, familjen eller individen. De kan användas för att marginalisera på samma sätt som de kan användas för att göra motstånd (Schwartz & Cook 2002, s. 13). Ett tydligt exempel på att arkiven aldrig har varit neutrala och objektiva berättare av samhället är den exkludering av handlingar som rör kvinnors liv och framgångar som pågått ända sedan arkiv först bildades (Schwartz & Cook 2002, s. 16).

Genusteori

Det finns en brist på arkivvetenskaplig litteratur som behandlar genusfrågor eller kvinnors synlighet. Att det är så är både överraskande och inte alls förvånande på samma gång, då arkiv traditionellt sett är en del av makten och det ingår i dess roll att okritiskt spara de handlingar som skapas.

Genusteori i sig är ett väldigt brett begrepp som innefattar en mängd olika skolor och tankar. Det var under 1980-talet som postmoderna tankar började växa fram och det var också här begreppet genus blev alltmer accepterat (Wetterberg & Jansdotter red. 2004, s. 5). Postmodern genusteori fokuserar generellt på en social konstruktion av könsrollerna och pekar på en social ordning mellan könen till följd av maktsystem i samhället.

Den postmoderna feminismen ifrågasätter också kvinnan och kvinnlighet och menar att det är problematiskt att se kvinnor som en homogen grupp och analysobjekt. Feminismens kvinna är, lika mycket som alla andra definitioner av kvinnan, fiktion och hjälper lika mycket till att upprätthålla dikotomin med det fiktivt manliga (Lundahl 2006 s. 223).

Frågan är om det ens går att utveckla en universal teori om kvinnoförtryckets grund om vi dels utgår från att alla kvinnor tillhör och identifierar sig med begreppet kvinna och dess fiktiva innebörd. Det här har länge varit ett problem inom kvinnoforskningen.

Wetterberg (2004, s. 34) frågar sig om könsrelationerna ska förklaras antingen genom en separat teori, om exempelvis patriarkatet eller det sociala könssystemet, eller istället genom en alternativ helhetsteori där könsrelationerna är inbegripna. I dagens samhälle, där det ständigt sker snabba förändringar och komplexiteten ökar, har även tvivlet kring att överhuvudtaget formulera generella påståenden om kvinnor och kvinnors ställning ökat (Ibid.). Fortfarande är det viktigt att se de maktstrukturer som skapar och upprätthåller de sociala förhållanden som idag existerar i samhället.

Makt, genussystem och performativitet

En av de som skrivit om makt och dess koppling till politik och kön är Joan W Scott, professor i historia vid Institute for Advanced Study, Princeton, USA. I artikeln *Gender - a Useful Category for Historical Analysis* från 1986, diskuterar hon genusperspektivets betydelse som analysverktyg inom den historiska forskningen och ger sin definition av begreppet genus.

Scott (1986, s. 1064) börjar med att uttrycka sin oro över det fokus som läggs på män och kvinnor som motpoler, vilket hon, som många andra genusteoretiker, menar skapar en fixering på könsroller. Det här för i sin tur med sig att det runt denna dikotomi skapas en form av universell sanning. Istället för att acceptera denna könsdikotomi som universell måste vi undersöka och dekonstruera denna i relation till det sammanhang i vilket de existerar (Scott 1986, s. 1066).

Den definition av genus som Scott lyfter fram har två delar: först och främst är genus en konstituerad bas i sociala förhållanden som byggs på skillnader mellan könen. Hon menar att dessa sociala relationer skapas på en mängd olika sätt och historiker behöver undersöka dessa områden för att bättre förstå hur våra könsroller konstrueras. Den andra delen av definitionen innebär enligt Scott att genus är ett primärt sätt att visa på maktrelationer (Scott 1986, s. 1067).

Genus är alltså en utav de återkommande hänvisningar genom vilken politisk makt har skapats, legitimerats och kritiserats. Genus åberopar, men fastställer också meningen hos, könsdikotomin man/kvinna. För att upprätthålla politisk makt måste denna mening framstå som säker och fixerad, som existerande utanför någon som helst mänsklig konstruktion, som en del av en universell sanning. På så sätt blir könsdikotomin och den sociala processen av genusförhållanden båda en del av själva innebörden av makt i sig, och att ifrågasätta eller förändra den på något sätt blir ett hot mot hela systemet (Scott 1986, s. 1073). För att kunna förändra denna syn och få nya perspektiv på gamla frågor behöver man undersöka problem som hur politisk makt införs, introducera frågor kring familj och sexualitet och göra kvinnor till aktiva deltagare i historien (Scott 1986, s. 1075).

Yvonne Hirdman menar i *Genus - om det stabilas föränderliga former* att den andra typen av skillnad mellan könen, den som gör kvinnan till "den andra", bekömar olika egenskaper. Logik är manligt, känslsamhet kvinnligt, styrka är manligt, svaghet är kvinnligt (2001, s. 36). Genom att skapa motsatspar på detta sätt menar Hirdman att den manliga respektive kvinnliga identiteten förstärks och skiljs åt. Även här får mannen de egenskaper som ses som positiva, åtminstone i en offentlig, och därmed arkivskapande, miljö.

Genussystemet är ett annat begrepp myntat av Hirdman, med vilket hon söker förklara kvinnors underordnade sociala position utifrån ett systemperspektiv. I artikeln *Genussystemet - reflektioner om kvinnors sociala underordning* betonar hon att systemet ska förstås som:

en dynamisk struktur; en beteckning på ett nätverk av processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbundenheter

(Hirdman 2002, s. 51).

Hirdman (2002, s. 51) menar vidare att genussystemet har blivit en grundläggande ordning för andra sociala ordningar, däribland sociala, ekonomiska och politiska. Här finns två bärande principer: den ena är dikotomin manligt och kvinnligt som skapar en slags isärhållandets tabu. Den andra är hierarkin som innebär att mannen är norm och ses som det normala och allmängiltiga (Ibid.). Enligt Hirdman (2002, s. 54) tar sig genussystemet uttryck i så kallade genuskontrakt, som innebär att varje tid och varje samhälle har ett slags kontrakt mellan könen. Detta ska inte ses som en överenskommelse mellan två jämlika parter utan kontraktet är utformat av den som definierar den andra (Ibid.). På så vis blir genuskontraktet en form av operationalisering av genussystemet och systemet blir den process som via kontrakten skapar ny segregering och ny hierarkisering (Ibid.).

Hirdman kritiserar sökandet efter en generell förklaring till kvinnors sociala underordning och lyfter istället fram vikten av att förstå samhällets utveckling. Ju mer differentierat ett samhälle blir, desto mer komplexa bli segregeringens uttryck och konsekvenser (Hirdman 2002, s. 51). Det är ur den här isärhållningen som den manliga normen legitimeras. För Hirdman (2002, s. 56) är relationen mellan man och kvinna en styrande och avgörande faktor i den historiska processen och genom att ge den ett namn, genussystem i hennes fall, utmärker den sig på ett sätt som annars inte skulle observeras (Ibid.).

Enligt queerteoretikern och genusforskaren Judith Butler är kön något konstruerat och något som vi hela tiden utför, något som hon kallar performativitet. I *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* från 1999, förklarar Butler (1999, s. xiv) sin tolkning av performativitet. Hon pekar på de sociala förväntningar som finns på oss utifrån våra biologiska kön och som hon menar hela tiden befästs genom att vi reproducerar och spelar upp dessa förväntningar. Det är heller inte något som kan utföras enskilt utan performativiteten behöver en publik, någon att uppträda för. Det är inte heller något som utförs en enstaka gång utan liknar mer en representation eller en ritual och som uppnår sitt resultat och sin effekt genom en naturalisering av en kontext, till exempel, som i Butlers fall, en kropp (1999, s. xv).

Butler menar vidare att det i den här performativiteten uppstår en form av "*social magi*" som genom sin positionering som naturligt tillstånd, även om det skapats från början, till slut befästs som en form av sanning (Butler 1996, s. 30). Hirdman (2002, s. 25) uttrycker det på ett liknande sätt men i form av att "Talet är verklighet, speglar villkor och verklighet och *skapar* villkor och verklighet", det vill säga det som upprepas blir till slut till sanning.

Precis samma sak menar Cook & Schwartz (2002, s. 173) sker i arkiven, där arkivarierna använder sig av performativitet för att reproducera dels de gamla förväntningarna på arkivarien och dels upprätthåller den makt som arkiven besitter. En aspekt av samma fenomen uppmärksammar Deodato (2006, s. 57), och menar att sättet på vilket arkivarierna ordnar och förtecknar handlingar beror på de kulturella värderingar och erfarenheter de har, både från samhället i stort och från de föreställningar som finns inom arkivarieyrket.

Kritik mot postmodernismen

I artikeln *Från det moderna till det postmoderna subjektet - en historikers reflektioner*, skriver Ida Blom om det postmoderna kvinnliga subjekt som utvecklats ur moderna tankar kring kvinnans värde som motsats till mannen. Under större delen av den moderna tiden har en essentialistisk och dikotomisk uppfattning av könen dominerat, trots att det förekommit förändringar i samhället som förväntats kunna förändra synen på könen (Blom 2004, s. 258). Det postmoderna kvinnliga subjektet som uppstod under 1980-talet verkade istället mer flytande och odefinierbart men samtidigt verkade det också vara konstruerat och i ständig förändring. Kritiken mot det postmoderna subjektet är att det saknar handlingskraft och att en sådan subjektuppfattning gör det nästan omöjligt att analysera politiska handlingar, i synnerhet emancipatoriska strategier (Blom 2004, s. 261). Det leder också till en försummelse av det konkreta subjektet, i det här fallet kvinnan, i det förflutna.

Blom drar paralleller till Hirdmans genussystem, eller snarare det genuskontrakt som enligt Hirdman blir det konkreta resultatet av systemet. Hon menar att det är viktigt att sätta subjektet, eller subjekten, i relation till varandra och titta på hur förhandlingar kring hur könsrelationerna utformas i en konkret historisk situation (Hirdman 2002, s. 262). Det är alltså viktigt att postmodernismen i analysen inte glömmer bort de historiska handlingar som lett till de könsrelationer vi har idag och hur vi kan lära utav dessa för att utveckla dessa relationer.

Postmodernismen som teoretisk inriktning har generellt fått kritik för att vara för relativistisk och nihilistisk, att den inte har någon historisk grund. Detta beror på att den kritiserar det som sedan länge, och fortfarande, av samhället ses som naturligt eller universellt, oavsett om det handlar om patriarkatet, kapitalismen eller arkiv (Cook 2001, s. 7). Den menar att detta universella är konstruerat och i behov av djupare forskning och analys. Vi är medvetna om den kritik som riktats mot den postmoderna teorin men anser den i vår undersökning, och i koppling till arkivens ansvar, vara ett användbart och viktigt analysverktyg.

Metodbeskrivning

I det här avsnittet kommer vi att redogöra för den metod vi valt, vilken består av en komparativ metadataanalys med utgångspunkt i två olika kunskapsorganisatoriska system, vid två olika arkiv och varför vi valt just denna metod. Metoden har även kompletterats med kortare intervjuer med representanter för respektive system, för att få en större förståelse för hur man tänker kring insamlande och systemuppbyggnad. Då vi anser att den pilotstudie vi gjort i anknytning till den här undersökningen är relevant har vi valt att presentera denna kortfattat för att visa på hur vi kommit fram till de frågeställningar vi valt att fokusera på. Vi kommer även att tydliggöra hur vi gått tillväga i undersökningen och hur vi gjort vårt urval av sökord och informanter. Kapitlet avslutas med en diskussion kring aktuella etiska aspekter av undersökningen.

En komparativ metadataanalys

Vi har valt att använda oss av en metod där vi utför en komparativ analys av Riksarkivets och Kvinnohistoriska samlingarnas söksystem, med fokus på i vilken utsträckning handlingar om eller av kvinnor finns tillgängliga. Efter närmare undersökning har vi valt ut två sökfunktioner hos vardera, NAD och Göteborgs Universitets handskriftsarkiv. Skälet till detta är att både Riksarkivet och Kvinnohistoriska samlingarna saknar egna sökfunktioner. Metoden är inspirerad av Samuelssons (2008) komparativa analys av ämnesordsanvändning vid klassificering av avhandlingar men istället för att utgå från ämnesord har vi utgått från fritextsökningar, något som vi hämtat från Nordenstams (2008) kartläggning av kvinnors synlighet i arkiv.

Vi har samlat in vårt empiriska material genom en noggrann analys av de båda kunskapsorganisatoriska systemens historik, uppbyggnad och syfte. Därefter har vi testat de två systemens effektivitet genom att utföra sökningar i systemet, och på det sättet fått en fingervisning om hur närvarande kvinnor är i arkiven. Dessa resultat kopplar vi sedan till en mer teoretisk diskussion, grundad i litteraturen, kring arkivariens roll och ansvar.

Fokus i undersökningen ligger på hur sökbara kvinnor, och handlingar relaterade till kvinnor, är ur ett användarperspektiv. Vi har därför valt att enbart använda oss av fritextsökning, som ofta är det sätt som en användare börjar söka i systemen. Det är dessutom en typ av sökning som finns i både Göteborgs Universitets och NAD:s system.

Vi har parallellt med vår analys av söksystemen fört en mer teoretisk diskussion gällande arkivariens roll och vilket ansvar som ligger på denne för att främja kvinnors sökbarhet och synlighet i arkiven. Där ingår bland annat strategier för insamlande av arkivmaterial, förteckning av detta och hur detta påverkar kvinnors synlighet. För att mer ingående kunna diskutera insamlande och förteckning har undersökningen kompletterats med både mailintervjuer och intervju, vilket kommer att förtydligas i nästa stycke. Parallellt finns också en diskussion kring arkiv- och genusteorins kopplingar till varandra och hur dessa kan vävas samman för att bidra till en utökad forskning på området genus och arkiv.

Intervjuer

Vår huvudsakliga metod är den komparativa metadataanalysen, men vi har valt att komplettera dessa resultat med kortare intervjuer. Vi har, via e-post, kontaktat ansvariga personer vid Riksarkivet och Kvinnohistoriska samlingarna och bett dem svara på ett antal frågor som rör insamlande och förteckning. Vi har utfört alla intervjuerna utom en via mail. Detta på grund av att vårt primära syfte med intervjuerna endast var att komplettera och kontrollera de resultat vi redan fått av metadataanalysen.

Vi har totalt genomfört sex intervjuer. Två av dem var en del i vår pilotstudie, och har främst använts för att få en bakgrund och förståelse till ämnet. De två informanterna bestod av en historiker och en arkivarie och utfördes vid samtal där avsikten varit att testa vår teori om att kvinnor är mindre synliga och svåra att hitta i historiska arkiv. Under intervjuerna blev det tydligt att vår teori stämde, om än något modifierad. Detta har lett fram till att vi än mer kunnat utveckla vår undersökning av systemen och tydliggöra de frågeställningar vi velat koncentrera oss på. Vi ser därför dessa intervjuer som en viktig bakgrundsforskning och komplement till den undersökning vi nu utfört.

Fyra av intervjuerna är utförda med personer som arbetar med de system vi har studerat, nämligen Kvinnohistoriska samlingarna, NAD samt Riksarkivet. Tre av dessa intervjuer har gjorts via e-post och en utav dem via samtal. Denna intervju var en sen tillkomst då vi ansåg att vi dels inte fått tillräcklig information om NAD av vår tidigare informant och dels hade svårigheter att hitta relevant information om bakgrunden och utformningen av databasen.

Samtliga intervjuer har utförts i syftet att komplettera vår forskning, dock på olika stadier i vår undersökning. Samtalsintervjuer kan ha olika syften i en undersökning och när det gäller rollen som komplement är det viktigt att vara medveten om hur man tänkt använda sig av dessa (Esaïsson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2007, s. 289). Här ligger skillnaden i ambitionsnivå, alltså om samtalsintervjun är tänkt att stå på egna ben eller om det är en form av pilotstudie (Ibid.). Vi har hela tiden haft en klar bild av att intervjuerna skall användas som komplettering till de resultat vi förväntat oss och de vi sedan fått. Resultaten av pilotstudien har alltså använts som en

del i att utveckla vår problemformulering och resterande intervjuer har kompletterat de resultat vi fått av själva undersökningen.

För att hitta informanter till både pilotstudien och undersökningen har vi använt oss av ett så kallat snöbollsurval. Ofta har man redan någon form av uppfattning av vilka de viktigaste eller mest centrala personerna för undersökningen är men detta kan behöva kompletteras (Esaïasson et al. 2007, s. 291). Ett snöbollsurval fungerar på så sätt att en informant pekar vidare på nästa och så vidare. Det finns ingen given gräns för hur många informanter man skall ha med i sitt urval utan intervjuandet upphör när man på ett källkritiskt sätt styrkt vad som hänt i en viss situation eller vad som faktiskt gäller i en viss organisation (Ibid.). De informanter vi har fått tag på och blivit refererade till utgör alla en central del i den verksamhet de tillhör, något som vi bedömt tillräckligt för trovärdigheten. De har också svarat på frågor utifrån den verksamhet de arbetar i, eller använt sig av i forskningssyfte, och inte i egenskap av privatperson.

Vi vill också betona att urvalet varit riktat mot personer som vi anser kan tillföra värdefull information för vår uppsats och därför blir frågorna, och även svaren, till viss del styrda. I en informantundersökning motiveras valet av intervjupersoner med att dessa personer, genom sina positioner, förväntas omfatta en viss mängd kunskap som är nödvändig för att förstå en situation, eller organisation (Eliasson et al. 2007, s. 292). Vi ser inte att det utgör ett problem då dessa har gett sin professionella åsikt om respektive institution och systems uppbyggnad, vilket har varit det som efterfrågats.

Nedan följer en lista på informanterna och hur vi kommer att referera till dem i texten:

Historiker: Doktor i historia som skrivit sin avhandling om kvinnor på 1800-talet. Muntlig intervju.

Arkivarie 1: Arkivarie vid Arbetarrörelsens arkiv i Malmö. Muntlig intervju

Arkivarie 2: Arkivarie på Landsarkivet i Lund som även var med och utvecklade NAD. Muntlig intervju.

Arkivarie 3: Anställd vid Kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg. Mailintervju.

Arkivarie 4: Anställd vid Nationell Arkivdatabas. Mailintervju.

Arkivarie 5: Anställd vid Riksarkivet. Mailintervju.

Pilotstudie

I förarbetet till den här uppsatsen utförde vi en pilotstudie där vi intervjuade representanter för både arkivariesidan och användarsidan. Arkivarien (Arkivarie 1) medger att det behövs resurser för att förändra den rådande struktur som färgat förteckningsarbetet på de flesta arkiv. Arkivet arbetar aktivt med att synliggöra

kvinnor men kräver en arbetsinsats som arkivarien inte har tid med i nuläget. Det kräver också att kvinnoförbund och föreningar är villiga att lämna in sitt material, vilket han i vissa fall upplevt att de inte vill. Han menar även att det inte finns resurser för att förteckna om arkivet för att till exempel göra kvinnors historia mer lättillgänglig (Arkivarie 1).

Historikern som vi valde att intervjua skrev sin avhandling om kvinnor i borgerligheten under 1800-talet. Arkivmaterialet till avhandlingen hämtade hon mestadels från handskriftsavdelningen på Universitetsbiblioteket i Lund. I intervjun framgick att hon inte upplevde det som svårt att hitta handlingar om och av kvinnor i arkiven, eftersom hon visste vad, och ofta vilka, hon letade efter. Däremot uppger hon att det var slående att kvinnorna, så gott som alltid, bara förekommer i sin makes, faders, eller manlige arbetsgivares arkiv (Historiker). Detta är samma slutsats som Anna Nordenstam drog i sin rapport.

Som vår informant vittnar om så går dessa kvinnors handlingar att hitta i arkiven då användaren letar efter specifika kvinnor och redan har information om kvinnan i fråga, så som hennes makes namn. Det kan dock ses som ett problem vid forskning som inte är specifikt kvinnoorienterad då materialet som hittas i arkivet kan bli snedfördelat just på grund av att sökingångarna till kvinnors arkivhandlingar saknas.

Urval

Vi har valt att titta på Riksarkivet och Kvinnohistoriska samlingarna för att de är två institutioner med väldigt olika uppbyggnad och syfte. Riksarkivet får varje år sitt uppdrag via Regeringens regleringsbrev och har enligt lag (SFS 2009:1593) följande uppdrag:

1§ Riksarkivet är statlig arkivmyndighet och har det särskilda ansvar för den statliga arkivverksamheten och för arkivvården i landet som framgår av arkivlagen (SFS: 1990:782), arkivförordningen (SFS 1991:446) och denna förordning.

2§ Riksarkivet ska ha överinseende över den offentliga arkivverksamheten och handlägger arkivuppgifter som inte någon annan myndighet ska handlägga.

3§ Riksarkivet ska ha nationell överblick över arkivfrågorna och följa arkivverksamheten i landet.

Kvinnohistoriska samlingarna ingår i Göteborgs universitets samlingar och har syftet att lyfta fram och tillgängliggöra kvinnohistorisk forskning samt att främja fortsatt forskning inom området. Verksamheten består i att bevaka och förteckna litteratur om genusfrågor, att samla, ordna och förteckna kvinnohistoriskt arkivmaterial samt ge referensservice (Kvinnohistoriska samlingarna 2014).

Ur ett verksamhetsperspektiv har de båda institutionerna i stort sett samma uppgift, det vill säga samla in och tillhandahålla material. Skillnader mellan de två är att

Riksarkivet inte har som uppgift, åtminstone inte uttryckligen, att arbeta med genusfrågor samt att Kvinnohistoriska samlingarna, som enskilt arkiv, inte lyder under arkivlagen (Arkivarie 3).

Urvalet av sökord har gjorts med tanke på att vi vill visa ett brett spektra av möjliga informationsbehov hos användaren. De sökord vi har använt oss av kan delas in i tre kategorier.

Kända kvinnor: Här har vi sökt på mer eller mindre välkända kvinnor från historien som kan antas ha lämnat spår efter sig i historiska arkiv, så som författare och konstnärer men även Sveriges första kvinnliga student och filosofie doktor.

Yrken: Vi har sökt på ord som författare, konstnär, politiker och kompositör. Det är ord som är relativt könsneutrala och där det historiskt bevisligen finns exempel på både manliga och kvinnliga utövare. Vi har i den här kategorin även valt att söka på författarinna och konstnärinna för att se om träffarna blir fler eller färre.

Manligt/kvinnligt: För att undersöka om det finns tendenser i hur könsspecifika adjektiv (manligt/kvinnligt) och substantiv (män/kvinnor) används som ämnesord och i arkivbeskrivningar har vi även gjort sökningar där dessa ord inkluderas.

Urvalet av sökorden är som nämnts ovan gjort för att representera ett brett spektra av möjliga sökningar, samtidigt som vi ville att träffarna i hög utsträckning skulle peka på personarkiv eller andra arkiv som lätt kan "könsbestämmas".

Av de kända kvinnorna har vi valt att ta med några av de kvinnor som Nordenstam exemplifierade med i *Genus och Arkiv* 2008, samt en kvinna som historikern från pilotstudien sökte på till sin avhandling. Detta gjorde vi för att kunna visa på eventuella förändringar i sökbarhet över tid. Vi har även, för att i möjligaste mån kunna jämföra hur sökbara kvinnor är i förhållande till män, jämfört antalet och typen av träffar vi fått vid sökningar på både mannen och kvinnan i ett antal gifta par där båda parterna har varit kända och verksamma inom samma fält.

Forskningsetiska aspekter och möjlig kritik

Större delen av vår undersökning anser vi är relativt oproblematiske ur en etisk synvinkel. Detta på grund av att vi valt att söka på mestadels välkända människors handlingar i publika söksystem. Vi har dessutom valt att inte närmare undersöka innehållet i handlingarna, eftersom vårt fokus är att undersöka hur lättillgängligt materialet är för användare, inte detaljgranska kvalitén på träffarna.

Ett etiskt problem som vi har varit medvetna om och diskuterat är huruvida det är konstruktivt för kvinnors synlighet i historiska arkiv att granska Kvinnohistoriska Samlingarna på ett så pass kritiskt sätt som vi gör. Vår uppfattning är i grunden att det är positivt att Kvinnohistoriska samlingarna, och andra kvinnohistoriska arkiv, finns. Vi har dock gjort bedömningen att det är viktigt för vidare kvinnohistorisk forskning

och genusmedveten arkivforskning att brister hos alla system kan undersökas och kommenteras.

Kritik skulle också kunna framföras mot det faktum att vi har valt att inte gå in djupare i innehållet i de träffar vi har fått, eller gjort en mer uttömmande ämnesordssökning. Vi har gjort den avgränsningen mycket på grund av att genusinriktad arkivvetenskaplig litteratur är så sällsynt. Därför har vi valt att ta ett relativt brett grepp, med en spridning av sökord och en relativt ingående teoretisk diskussion, istället för att göra en smalare, men djupare, undersökning.

Resultat och analys

I resultatdelen presenterar vi de två systemens uppbyggnad, baserat på vår användning av dem och på de svar vi fått från våra informanter. I anslutning till detta har vi valt att först presentera en kort historik över systemen, organisationerna runt dem samt hur respektive institution förhåller sig till insamlande av material. Detta för att ge läsaren en viss förförståelse, innan de kunskapsorganisatoriska aspekterna av systemen belyses. Därefter presenterar vi resultaten av den komparativa metadataanalysen.

I analysen av undersökningen finns två aspekter som vi särskilt vill belysa. Dels diskuterar vi de konkreta skillnader, både över tid och gällande olika sökord, som vi har funnit i våra sökningar. Dels tar vi upp vilka svårigheter och begränsningar som de olika söksystemen har för våra syften. I relation till detta återknyter vi både till de svar vi fått från våra informanter gällande materialinsamling och genusperspektiv och kopplar det till tidigare forskning. Vi reflekterar här också kring resultaten i relation till val av teori och metod.

Historik och systemens uppbyggnad

Riksarkivet och NAD

Vi kommer här att presentera Riksarkivet och NAD:s verksamheter, med speciellt fokus på de delarna i verksamheterna som berör eller kan beröra kvinnors synlighet i arkiven. Vi har valt att presentera Riksarkivet och NAD tillsammans, då NAD skapades på uppdrag av Riksarkivet.

Historik och insamling av material

Riksarkivet är högsta arkivmyndighet i Sverige med ansvar för att bevara statliga myndigheters arkivhandlingar samt vara insynsinstans för andra arkivmyndigheter i landet. Riksarkivet får också ta emot enskilt material i den mån det är av vikt för kulturarvet (SFS 2009:1593). Det står även uttryckligen i *Förordning med instruktion för Riksarkivet* (SFS 2009:1593 §12) att riksarkivet ska integrera ett jämställdhetsperspektiv i sin verksamhet. Under 1979-1980 genomförde Riksarkivet ett projekt för att bevara och rädda material från kvinnoorganisationer, som gick ut både på att ge råd till organisationerna gällande bevaring och på att faktiskt samla in materialet till Riksarkivet. Detta gör att det idag finns en ganska stor mängd material

från kvinnoorganisationer på Riksarkivet som bland annat beskriver rörelsen för kvinnlig rösträtt och andra viktiga delar 1900-talshistoria (Gere 2006, s.7). Om man i NAD textsöker på "kvinno" så får man hundratal titlar, dock inte alla kvinnorelaterade arkiv de har (Arkivarie 5).

Nationell Arkivdatabas är en databas utvecklad av Riksarkivet som innehåller register över flertalet arkiv i Sverige. Förutom Riksarkivets egna arkiv (riksarkivet, krigsarkivet samt landsarkiven) innehåller NAD även information om beståndet på kommun- och landstingsarkiv, föreningsarkiv, bibliotek och museer med mera (Riksarkivet 2014). Detta möjliggör en samsökning av arkiv i hela Sverige, och torde förenkla för både forskare och allmänhet som vill veta om och var en viss handling finns.

NAD skapades efter att arkivutredningen "öppenhet och minne" 1988 konstaterat att arkivinstitutioner måste bli bättre på att marknadsföra det material som finns, för att undvika att användare ständigt återanvänder samma material i stället för att kunna bredda sitt informationsintag. Riksarkivet fick av regeringen i uppdrag att skapa NAD 1990 och den första CD-versionen var klar 1995, internetversionen lanserades i sin tur 2000 (Kristiansson 2002, s. 232).

När det gäller insamlande av material har Riksarkivet, som statligt arkiv, en tydlig förvärvspolicy. Den betonar att Riksarkivet förvärv av enskilda arkiv ska inriktas på material som är av särskild betydelse för forskning och kulturarv. Här menas med förvärv mottagande av arkiv som gåva eller deposition (Riksarkivet 2013). Med enskilt arkivmaterial av särskild betydelse menas handlingar som på ett betydelsefullt sätt kan komma att bidra till kunskapsutvecklingen genom dokumentation av exempelvis människors villkor, levnadsförhållanden och identitet och kulturella yttringar (Ibid.).

Om man med genusperspektiv menar en medveten strävan efter att även kvinnors roll och avtryck i historien/samhällsutvecklingen ska synas i det källmaterial som samlas in så har Riksarkivet arbetat med detta i många år (Arkivarie 5). Det står inte uttryckligen i förvärvspolicyn att ett genusperspektiv ska finnas, utan det har utvecklats på ett, för personalen, ganska självklart sätt och har berott på hur de sett på sin roll och sitt uppdrag (Arkivarie 5). De har under åren även haft olika kampanjer och förutom insamling av så kallade kvinnoarkiv, har de haft ett projekt för att kartlägga och samla in invandrarnas dokumentära kulturarv i Sverige (Arkivarie 5). Vår informant på Riksarkivet menar vidare att deras verksamhet tål en granskning ur ett genusperspektiv just på grund av det här helhetstänkandet.

Beskrivning av systemet

Systemet i NAD är ett XML- och DTD-baserat⁴ system, där det finns tre huvudkategorier för poster: Person, Företag och Myndighet. Dessa poster kan sedan

⁴ XML är ett märkspråk som används för att skapa databaser och DTD är ett språk som används för att definiera vilka attribut som kan användas i ett visst XML-sammanhang. (W3schools, u.å.).

länka till varandra för att skapa relationer mellan till exempel en person och ett företag, eller mellan olika familjemedlemmar (Arkivarie 2). Standarden för beskrivningarna är hämtade från de internationella arkivstandarderna ISAD och ISAAR utvecklade av International Council for Archives (ICA) (Kristiansson 2008).

Det är arkivinstitutionerna själva, inte NAD centralt, som gör sina handlingar sökbara i NAD och det är därför dessa som bestämmer vilken information som finns tillgänglig om arkivhandlingarna (Arkivarie 4). Därför är enskilda variationer i kvinnors sökbarhet de deltagande arkivens ansvar, NAD står bara för infrastrukturen och har inte gjort några medvetna satsningar för att få in mer material från "kvinnoarkiv" eller om kvinnor (Arkivarie 4).

För att alla arkiv, trots olika lokala system, ska kunna lägga in material i NAD så skapades systemet med relativt få obligatoriska datamoment, bland annat namn och årtal som var uppgifter som antogs finnas i samtliga arkivsystem (Arkivarie 2). Detta gör bland annat att de möjligheter som finns att skapa till exempel korshänvisningar eller andra mer avancerade sökfunktioner inte används i en stor utsträckning och att många arkiv saknar angivelser som helt enkelt inte är obligatoriska (Ibid.).

Enligt vår informant på landsarkivet är en möjlig begränsning i att låta arkiven själva lägga in beskrivningar att det i Sverige inte finns en tradition av detaljerade arkivbeskrivningar, något som är vanligare i anglosaxiska länder. Finns det mindre information i beskrivningen så finns det också färre sökingångar (Arkivarie 2). Det finns även begränsningar i sökningen gällande de kvinnoorganisationsarkiv som samlades in under 1979-1980 då det inte går att avgränsa sökningen till just dessa (Gere 2006, s. 7).

Vid en sökning i NAD kan användaren välja på att antingen göra en sökning helt i fritext, vilket då genomsöker all information i materialet oavsett om detta är namn på arkivbildare eller en kommentar i arkivbeskrivningen. Användaren kan också välja att specificera sin sökning på olika sätt, som att bara söka material som finns vid en viss arkivinstitution, eller en viss typ av arkiv som till exempel myndighetsarkiv eller gårdsarkiv. Det går även att begränsa sin sökning till vissa år och bara söka på arkivbildarens namn eller titel på arkivet. Användaren kan även välja att bara få träffar bland det digitaliserade materialet. Utöver detta går det att söka specifikt på orter och på medverkande arkivinstitutioner för att få mer information om dessa.

Vi har valt att söka i fritext, av ovan nämnda anledning att vi vill simulera en så oerfaren eller förutsättningslös användare som möjligt. Vi har även utfört en separat sökning då vi har begränsat träffarna till Riksarkivet, då de inte har ett eget söksystem som täcker hela samlingarna.

Kvinnohistoriska samlingarna och Kvinnsam

Kvinnsam ingår i Göteborgs universitetsbiblioteks sökfunktioner och är en del av LIBRIS-databasen. Kvinnsam innehåller referenser till bland annat monografier och samlingsverk, artiklar i tidskrifter och årsböcker samt uppsatser. Databasen är

tvärvetenskaplig och innehåller svenska och utländska genusvetenskapliga referenser ur Göteborgs universitetsbiblioteks bestånd. Antalet referenser är ungefär 130 000 och det finns titlar daterade från och med 1970. De titlar som är producerade mellan 1958 och 1969 finns registrerade i en tryckt kortkatalog på Kvinnohistoriska samlingarna (Kvinnohistoriska samlingarna 2014).

Historik och insamling av material

Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs Universitet bildades 1958 på initiativ av tre privatpersoner, som alla var aktiva på olika sätt inom kvinnoforskning (Losman red. 1984, s. 3). Från början kallades samlingarna för Kvinnohistoriskt Arkiv men bytte senare namn till Kvinnohistoriska samlingarna då detta ansågs mer passande. Det var redan från starten tydligt att samlingarna skulle bedrivas efter tre riktlinjer (Losman red. 1984, s. 6):

- Specialkatalogisering av svensk och utländsk litteratur
- Samlande av handskriftsmaterial till svensk kvinnohistoria
- Utgivande av kvinnohistoriska arbeten (bibliografier och vetenskapliga verk) i en egen skriftserie.

Arbetet var alltså helt inriktat på existerande eller blivande forskare inom kvinnohistoria. Tanken var att ge service åt de då få existerande forskarna samt att locka fler. I början fanns inga planer på att Kvinnohistoriska samlingarna skulle ha någon anknytning till universitetsbiblioteket. Det blev sedan tydligt att det var en fördel att ha Kvinnohistoriska samlingarna på ett redan befintligt bok och tidskriftsbestånd (Losman red. 1984, s. 9). När det sedan under sextioalet blossade upp en debatt om kvinnans ställning i samhället, gav det Kvinnohistoriskt Arkiv medvind. Här fanns nu en unik dokumentation och Göteborgs Universitet började specialisera sig på kvinnohistorisk litteratur vid utländska bokinköp och tidskriftsabonnemang (Losman red. 1984, s. 10).

Kvinnohistoriska samlingarna kom också att bli en komplettering till de andra arkiv runt om i Sverige som samlade in kvinnohistoriskt material. Detta för att det här fanns ett intresse för en bredare dokumentation än på andra institutioner. Man sparade alla former av kvinnoorganisering och inte bara kända kvinnor utan alla de som arbetat och verkat (Losman red. 1984, s. 11).

Kvinnohistoriska samlingarnas arkivs handskriftsavdelning kompletterades med en kortkatalog över kvinnoarkiv vid andra arkivinstitutioner, vilket är ett bra hjälpmedel för forskare. Det viktiga var att kunna ge upplysningar om var handlingar finns. Det här är intressant då vi under vår undersökning haft svårt att hitta länkar vidare till arkiv där material som inte finns hos Kvinnohistoriska samlingarna finns förtecknat.

När det skulle planeras hur de öppna magasinerna skulle se ut och var kvinnoforskningslitteraturen skulle placeras, ställdes de ansvariga inför ett val som liknade det från diskussionerna om hur kvinnoforskningen förhåller sig till forskningen som helhet. Borde kvinnoforskningsböckerna placeras ut tillsammans med annan litteratur inom de olika ämnena eller borde de hållas samman som

kvinnoforskning? (Losman red. 1984, s. 21). Om kvinnoforskningsböckerna separeras från annan forskning så görs de tillgängliga endast för dem som söker efter det materialet specifikt. Inte för forskare som söker litteratur och forskning inom andra områden. Man bestämde sig för att det var viktigt att ha kvinnoforskningen för sig för att ge en samlad presentation (Losman red. 1984, s. 21). Enligt Kvinnohistoriska samlingarna själva gjordes det inte för att separera kvinnor från män, utan att lyfta fram kvinnohistoria där det tidigare inte fanns någon (Arkivarie 3).

När det gäller insamlande av arkivmaterial har Kvinnohistoriska samlingarna, som enskilt arkiv, inte samma krav på sig som Riksarkivet. Enskilda arkiv väljer själva vilken typ av material de vill samla in och förvara. Enligt vår informant på kvinnohistoriska samlingarna är det inte samlingarna själva som väljer vilket material som ska förvaras där, utan det är arkivbildarna och deras anhöriga som bestämmer var material ska förvaras (Arkivarie 3).

Något som är särskilt intressant för vår undersökning är att önskemål om en gemensam nordisk kvinnoforskningsdatabas (Losman red. 1984, s. 23) fanns redan på 1980-talet men har ännu inte blivit verklighet. Det gjordes ett antal ansökningar om statliga medel för att kunna utföra arbetet med detta men det godkändes aldrig. Samma förslag har Nordenstam (2008) nästan trettio år senare och det har inte hänt någonting ännu.

Beskrivning av systemet

Idag är Kvinnohistoriska samlingarna ansvariga för ett flertal biblioteksdatabaser, som Kvinnsam och GENA (Kvinnohistoriska samlingarna 2014). Kvinnsam är en katalog där tusentals titlar har indexerats med ämnesord som utgår från en kvinnlig, istället för en manlig norm. Kvinnsam innehåller både svensk och utländsk litteratur. GENA är en katalog över svenska genusrelaterade avhandlingar.

Förutom dessa bibliografiska kataloger har kvinnohistoriska samlingarna även ett handskriftsarkiv med brev och andra skrifter av och till kvinnor. Många av kvinnorna som finns representerade är välkända som exempelvis Elin Wägner, men det finns även material om okända kvinnor inom till exempel arbetarrörelser (Kvinnohistoriska samlingarna 2008).

Databasen Kvinnsam är, som nämnts ovan, ett projekt som lyfter fram genusforskning både svensk och utländsk. Den har även som mål att göra kvinnan till norm i systemet. Vid en sökning på "författare" i Kvinnsam kommer träffarna att beröra kvinnliga författare. För att söka på manliga författare måste sökordet vara just "manlig författare". I början av Kvinnsam-projektet var det enbart kvinnan som lyftes fram, nu har fokus förflyttats något mot en allmän genusmedvetenhet (Samuelsson 2008, s. 208-209).

Databasen berör dock bara tryckt material. För arkivmaterial finns inget liknande system och även om en liknande satsning på arkivmaterial har varit på tal finns i dagsläget inga planer på att genomföra detta på grund av ekonomiska begränsningar (Arkivarie 3). Det arkivmaterial som finns på Kvinnohistoriska samlingarna är

organiserat enbart efter en alfabetisk lista baserat på person- eller föreningsnamn, beroende på vilken typ av arkivmaterial det är. Databasen är sökbar, tillsammans med resten av handskrifter både utifrån ämnesord (främst personnamn och föreningsnamn) och även genom fritextsökning, där hela posterna är sökbara.

Det finns fyra sökvägar in i arkivet: 1) en allmän arkivsökning där arkivets namn kan väljas i en lista, men även en ruta för fritextsökning finns tillgänglig. Det går också att begränsa sin sökning till 2) brev, där användaren kan välja att söka på mottagare och avsändare, 3) dokument eller 4) namn. De två senare tillåter bara fritextsökning.

Under rubriken *Kvinnohistoriska portaler* har även vissa historiska händelser eller perioder som varit viktiga eller intressanta ur ett kvinnohistoriskt perspektiv lyfts fram: kvinnors kamp för rösträtt; kvinnors kamp för kunskap; kvinnor i arbete; kvinnor och fred; kärlek makt och systerskap och äldre svenska kvinnotidskrifter. Kvinnohistoriska samlingarna innehåller även databasen FRAGEN som består av representativa feministiska texter från andra vågens kvinnorörelse, på sent 1960-tal, från 29 europeiska länder. Här finns pamfletter, böcker och artiklar för den som vill jämföra den feministiska rörelsens tankar i olika länder.

Utöver detta finns en bilddatabas, databasen GREDA, där genusforskare och genusexpert finns registrerade samt JÄMDA som tillhandahåller litteratur om jämställdhet och jämställdhetsintegrering.

Resultat av ämnesordssökning

Vi har främst sökt på personer och ämnesord som kan knytas till personer både i NAD och i Göteborgs universitets handskriftssamlingar, som då inkluderar kvinnohistoriska samlingarnas material. Vi har valt att fokusera på vad som finns i arkiven och därför inte gått in närmare på Kvinnohistoriska samlingarnas litteratursökningsystem.

Vi har valt att fokusera på enskilda personer och föreningar eftersom det då blir tydligare vad som rör kvinnor. Dock har vi i NAD valt att göra en så bred sökning som möjligt. Vi begränsar alltså inte sökningarna till bara personarkiv, trots att det i NAD är möjligt att göra detta, och vi har i samtliga fall låtit NAD ordna resultaten efter *relevans*. I båda fallen är detta för att vi vill simulera hur en orutinerad eller förutsättningslös användare skulle börja sin sökning.

Vi har valt att söka dels på enskilda, mer eller mindre, kända kvinnor, dels på ämnesord som yrke och vissa företeelser för att visa både på hur lätt, eller svårt, det är att hitta en specifik kvinna och hur väl kvinnor finns representerade vid andra sökningar. Listan på sökord är långt ifrån uttömmande, men kan ändå ge en indikation på hur närvarande kvinnor är i historiska arkiv. Vid resultat i hela NAD har vi på grund av det stora antalet träffar valt att endast redovisa de tjugo första träffarna.

Sökning på personer

De kvinnor vi har valt att söka på representerar olika yrkesgrupper och även om inte alla av dem är välkända så har de verkat på ett sätt så att det är rimligt att de skulle ha lämnat efter sig eget material eller att material om dem på annat sätt borde förekomma i arkiv. Vi har här valt att lyfta fram dels hur många träffar en sökning på deras namn fick totalt i Kvinnohistoriska Samlingarna, Riksarkivet och hela NAD, dels hur många av dessa träffar som var arkiv där de själva står som arkivbildare eller där deras eget namn är titel på arkivet.

Sökord	NAD	
	Antalet träffar	Eget arkiv av 20 första
Sigrid Hjertén	63	14
Elin Wägner	14	2
Emelie Thomander	1	1
Ellen Fries	11	1
Ellen Key	25	1
Betty Pettersson	3	0
Eva Remens	1	0
Fredrika Bremer	1077	2
Anna von Zweigbergk	3	1
Alva Myrdal	28	1
Moa Martinson	3	1

Tab. 1 Sökning på kvinnor i NAD

	Riksarkivet (NAD)	
Sökord	Antalet träffar	Eget arkiv
Sigrid Hjertén	59	14
Elin Wägner	4	0
Emelie Thomander	0	0
Ellen Fries	2	1
Ellen Key	7	0
Betty Pettersson	2	0
Eva Remens	0	0
Fredrika Bremer	26	0
Anna von Zweigbergk	1	0
Alva Myrdal	16	0
Moa Martinson	0	0

Tab. 2 Sökning på kvinnor i Riksarkivet

	Kvinnohistoriska samlingarna	
Sökord	Antal träffar	Varav eget arkiv
Sigrid Hjertén	0	0
Elin Wägner	3	1
Emelie Thomander	0	0
Ellen Fries	1	1
Ellen Key	1	0
Betty Pettersson	0	0
Eva Remens	0	0
Fredrika Bremer	1	1
Anna von Zweigbergk	0	0
Alva Myrdal	0	0
Moa Martinson	0	0

Tab. 3 Sökning på kvinnor i Kvinnohistoriska samlingarna

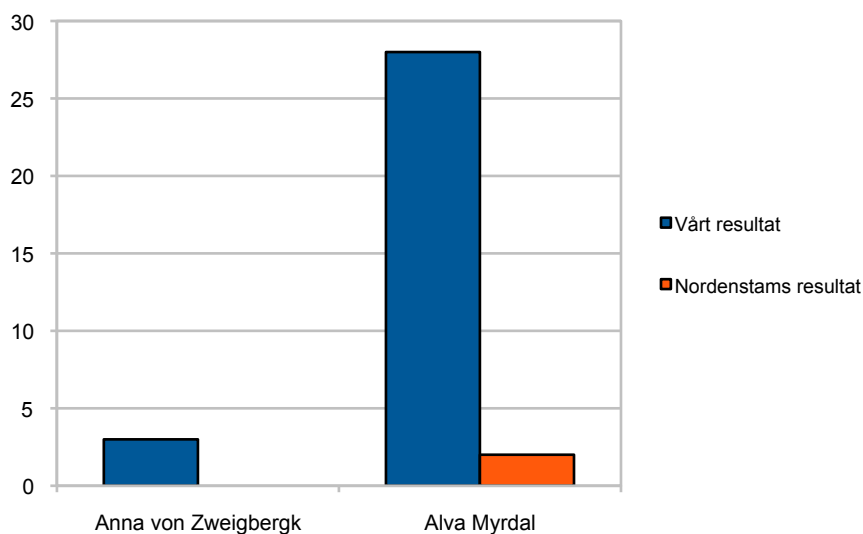
Resultaten är som synes väldigt blandade. Vissa namn, som Fredrika Bremer, ger ett mycket stort antal träffar i NAD. Där är många av träffarna relaterade till Fredrika Bremerförbundet, vilket är föga förvånande. Vi fick inte lika många träffar på hennes

namn i Kvinnohistoriska samlingarna, vilket kan bero på hennes engagemang i kvinnorörelsen och att hon på grund av detta lämnat efter sig en hel del handlingar som återfinns i olika arkiv. Fredrika Bremer är ju en utav våra främsta kvinnosakskämpar under 1900-talet så att hennes namn skulle få många träffar generellt var något vi anade. Vi ville trots det visa att det ändå är en stor skillnad i hur många träffar man får på kända kvinnor.

När vi sökte på Moa Martinson var vi väl medvetna om att namnet är en pseudonym men vi ville ändå använda oss av det namn under vilket hon är känd i folkmun. Hennes riktiga namn, Helga Maria, får en träff i NAD och hänvisar till Moa Martinsons arkiv. Vi har valt att inte lägga in denna sökning i något diagram då den inte tillför något väsentligt till vår undersökning.

För att riktigt kunna tolka dessa resultat behöver vi något att jämföra med. Hur har dessa resultat förändrats över tid? Och finns det något sätt att jämföra hur synliga kvinnor är i jämförelser med män?

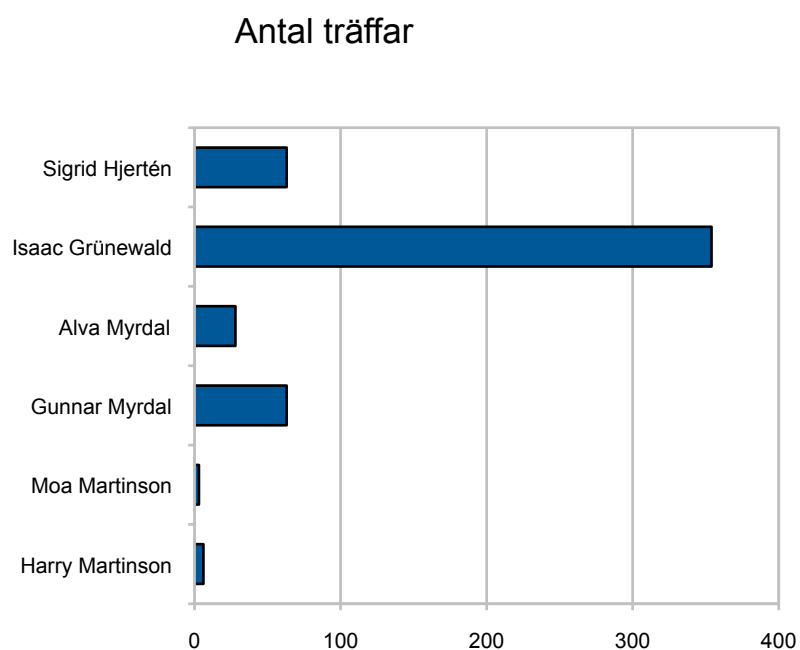
I Nordenstam 2008 framgår att Anna von Zweigbergks handlingar inte går att hitta i NAD, trots att hon har handlingar i sin makes, Otto von Zweigbergk, arkiv. Nordenstam tar också upp Alva Myrdal som exempel där hon enbart har hittat två träffar och ingen referens till makens, Gunnar Myrdal, arkiv. Det här tyckte vi lät intressant och något att utgå ifrån för att se om en konkret förändring har skett.

Tab. 4 Jämförande sökning av Nordenstams resultat

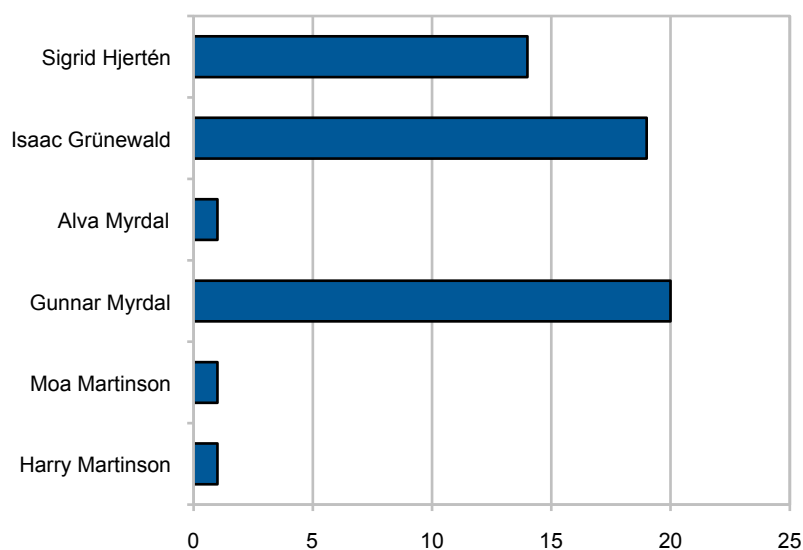
Som vi kan se har antalet träffar för båda kvinnorna ökat. Det samma kan sägas för Emelie Thomander som vid vår informants sökning inte gav några träffar, men idag ger en träff i NAD som hänvisar till hennes eget arkiv på universitetsbiblioteket i Lund. Det som fortfarande saknas är hänvisningar mellan makarnas arkiv. Sökningen på Alva Myrdal gav oss ingen hänvisning till Gunnar Myrdals arkiv, och Emelie Thomander ledde oss inte till Johan Henrik Thomanders arkiv.

För att på något sätt kunna jämföra antalet träffar som en sökning på en kvinna får med motsvarande siffra för en man, har vi valt att söka på ett antal kända par. Utöver Alva och Gunnar Myrdal har vi även sökt på Sigrid Hjertén och Isaac Grünewald samt Moa och Harry Martinson.

Tab. 5 Jämförande sökning på antal träffar för makars arkiv i NAD

Eget arkiv

Tab. 6 Jämförande sökning på eget arkiv gällande makar i NAD

I samtliga fall ger mannens namn fler sökresultat. Något som är intressant är att både i fallet Sigrid Hjertén och Isaac Grünewald, samt i fallet Moa och Harry Martinson ger en sökning på den ena partnern en träff i den andras arkiv. Dock saknas ordentliga korsreferenser mellan arkiven. Gällande Gunnar Myrdal är träffarna ganska spretiga och flertalet av dem har att göra med förbund han har varit aktiv i, men en korshänvisning mellan hans och Alvas arkiv saknas fortfarande.

Sökning på ord

Då vi i undersökningen bestämt oss för att titta på personarkiv har vi vid sökningen på ämnesord fokuserat på skapande yrken, där det dels finns utövare av båda könen och dels är rimligt att utövarna ska ha lämnat material efter sig. I fallen kvinnorörelse och rösträtt har vi valt att inte redovisa "antalet män" eftersom vi vid sökordet kvinnorörelse enbart var intresserade av antalet totala träffar, då samtliga dessa träffar kan antas vara relaterade till kvinnor. I fallet rösträtt kan vi anta att de dokument som inte behandlar kvinnlig rösträtt specifikt kan antas behandla rösträtt mer allmänt.

Sökord	NAD		
	Antalet träffar	Kvinnor av 20 första	Män av 20 första
Författare	4828	3	11
Författarinna	138	20	0
Konstnär	860	2	11
Konstnärinna	25	20	3
Tonsättare	239	0	1
Politiker	5778	2	18
Kvinnorörelse	4	4	Ej applicerbart
Rösträtt	414	14	Ej applicerbart

Tab. 7 Sökning på ord i NAD

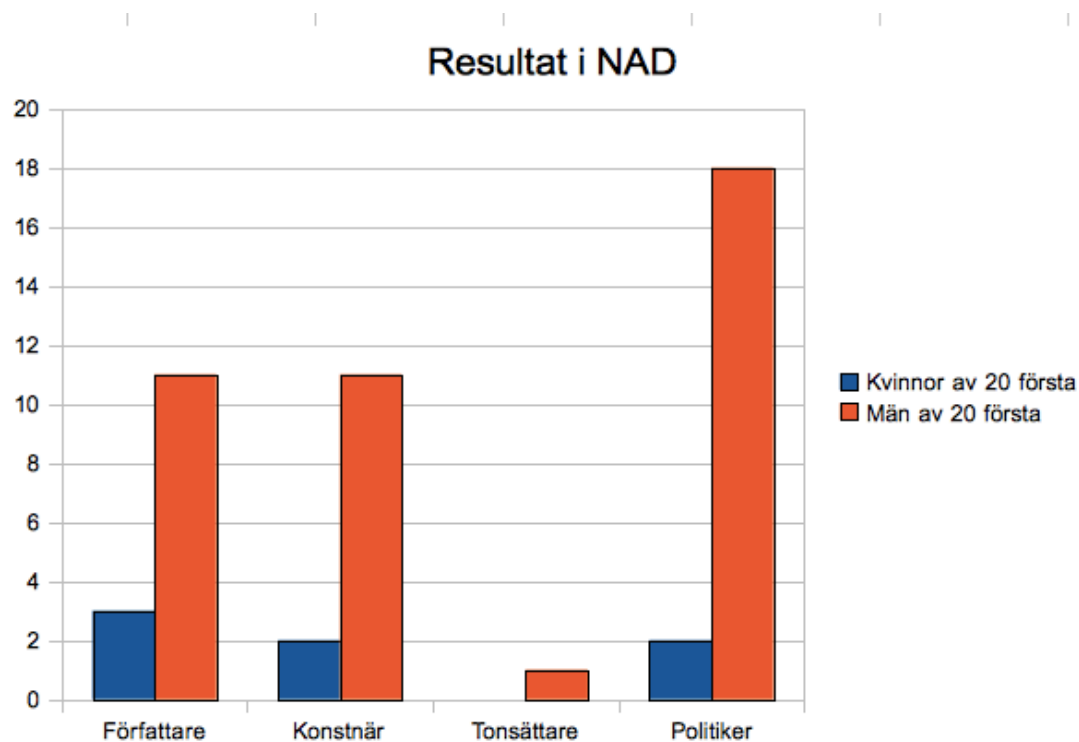
Riksarkivet (NAD)	
Sökord	Antalet träffar
Lagstiftning kvinnor	12
Lagstiftning Män	3
Manligt	7
Kvinnligt	36
Manlig medicin	1
Kvinnlig medicin	18401
Män medicin	37
Kvinnor medicin	35

Tab. 8 Sökning på ord i Riksarkivet

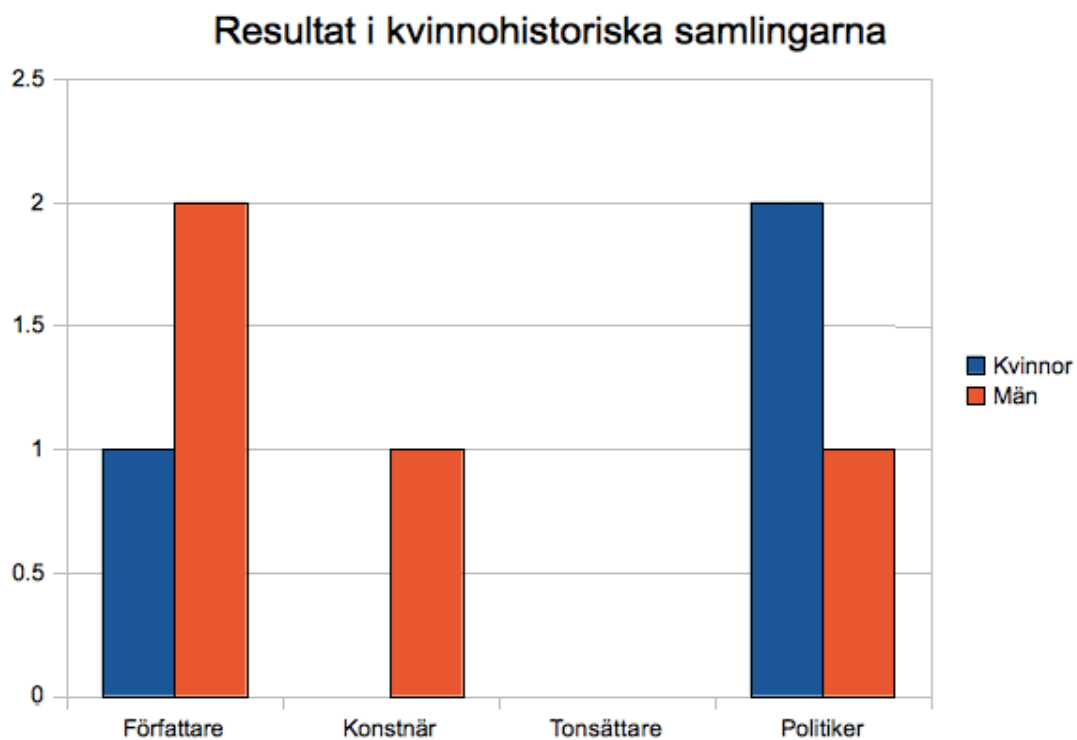
Sökord	Kvinnohistoriska samlingarna		
	Antalet träffar	Varav kvinnor	Varav män
Författare	3	1	2
Författarinna	0	0	0
Konstnär	1	0	1
Konstnärinna	0	0	0
Tonsättare	1	0	0
Politiker	3	2	1
Kvinnorörelse	1	1	Ej applicerbart
Rösträtt	7	7	Ej applicerbart

Tab. 9 Sökning på ord i Kvinnohistoriska samlingarna

Av de sökord som har att göra med yrken är männen överrepresenterade på samtliga. När det gäller sökordet "politiker" fick vi två resultat i NAD som hänvisade till kvinnohistoriska samlingarna som sedan inte hittades i Göteborgs universitetsbiblioteks söksystem. Något vi också kan se är att kvinnliga utövare av yrken kan hittas både under den neutrala/manliga formen av yrket, till exempel författare och under den feminina formen författarinna.

Tab. 10 Resultat av sökning på ord i NAD

Tab. 11 Resultat av sökning på ord i Kvinnohistoriska samlingarna

I stapeldiagrammen kan vi tydligare se hur männen dominerar vid sökning på samtliga yrken. Detta gäller även vid sökning i Kvinnohistoriska samlingarna/GUN, förutom på sökordet politiker. Det ska dock konstateras att många av träffarna är relaterade till förbund, snarare än personer, vilket gör materialet relativt litet.

NAD	
Sökord	Antalet träffar
Lagstiftning kvinnor	13
Lagstiftning Män	5
Manligt	28
Kvinnligt	75
Manlig medicin	1
Kvinnlig medicin	18401
Män medicin	40
Kvinnor medicin	37

Tab. 12 Könsspecifika sökning i NAD

Riksarkivet (NAD)	
Sökord	Antalet träffar
Lagstiftning kvinnor	12
Lagstiftning Män	3
Manligt	7
Kvinnligt	36
Manlig medicin	1
Kvinnlig medicin	18401
Män medicin	37
Kvinnor medicin	35

Tab. 13 Könsspecifika sökningar i Riksarkivet

När det gäller sökningar på manligt och kvinnligt så är det i stället tvärt om, det är det kvinnliga som dominerar. Sökningar på kvinnligt ger nästan tre gånger så många träffar som manligt i hela NAD, och mer än fem gånger så många vid en sökning på bara Riksarkivets bestånd. Vid en sökning i Kvinnohistoriska samlingarna har vi inte fått några träffar, förutom en träff vid sökning på ”kvinnligt”.

Analys av undersökningen

Vid undersökningen av NAD och Kvinnohistoriska samlingarna kan vi börja med att konstatera att det har hänt en del sedan Anna Nordenstam skrev *Genus och Arkiv* 2008. Av de två kvinnor hon tog upp som exempel, Alva Myrdal och Anna von Zweigbergk, hittar vi idag fler träffar i NAD. Det samma gäller för kvinnor som historikern i pilotstudien hade upplevt svåra att hitta när hon skrev sin avhandling och åtminstone Emelie Thomander har nu mera ett eget arkiv. Detta ser vi som ett mycket glädjande resultat.

Trots denna förbättring återstår andra problem och ämnen som är värda att lyfta upp till diskussion. När både Nordenstam och vår informant gjorde sina undersökningar pekade de på att kvinnors handlingar ofta finns i deras mäns arkiv. Dessa handlingar är fortfarande svåra att hitta genom sökningar i NAD. Av de kvinnor vi sökte på var det bara två där vi även fick sökträffar i manliga släktingars arkiv: Sigrid Hjertén, där det fanns en hänvisning till hennes makes och sons arkiv och Moa Martinson, där vi fick en träff i exmaken Harry Martinsons arkiv. Detta trots att vi vet, via Nordenstam och vår informant, att det finns mer material om flera av dessa kvinnor i deras makars arkiv.

Vår informant på Riksarkivet nämner att det inte står uttryckligen i förvärvspolicyn för enskilda arkiv att ett genusperspektiv ska finnas, utan det har utvecklats på ett, för personalen, ganska självklart sätt och har berott på hur de sett på sin roll och sitt uppdrag (Arkivarie 5). Det här anser vi är ett alldeles för odefinierat svar på hur Riksarkivet arbetar med insamlade ur ett genusperspektiv. Även om det inte står i policyn så står det i *Förordning med instruktion för Riksarkivet* (SFS 2009:1593 §12), som vi redan nämnt i resultat, och man kan tycka att det syftar till att ett jämställdhetsperspektiv ska genomsyra verksamhetens alla områden.

Det här för tankarna vidare till hur det i rapporten *Genus på museer* (2007, s.37) diskuteras huruvida kvinnoseparatistiska institutioner är att rekommendera eller inte. Om man istället för att aktivt arbeta för att inkorporera ett genusperspektiv på kulturinstitutioner, bara låter det ske på ett "självklart sätt", finns risken att det inte händer något alls. Själva införandet av ett genusperspektiv blir då alldeles för beroende av vilka personer som arbetar på institutionen, deras bakgrund och utbildning. Grahn (2007, s.5) har märkt av en tydlig frånvaro av ett genusperspektiv i museal verksamhet, något som hon förklarar som ett resultat av att många museiarbetare idag fått sin utbildning då genusvetenskap ännu inte var ett etablerat universitetsämne.

I och med att Riksarkivet är en statlig arkivmyndighet, som har tydliga riktlinjer att följa, verkar det orimligt att det finns delar av deras verksamhet som i vissa dokument finns utskrivna och i andra inte. Här blir det tydligt att genusperspektiv är något som inte prioriteras och i allra högsta grad behöver skrivas in i samtliga policys då det i nuläget endast ses som en självklarhet som all personal jobbar efter på det sätt som passar dem bäst.

Man kan fråga sig hur man mäter resultaten av arbetet med genusperspektiv i verksamheten om det inte från början finns tydliga mål utsatta? Det här går att koppla till det Cook (2002, s. 2) menar är problematiskt med att det inte skrivs tillräckligt mycket om arkivariers maktposition. Detta då arkivarier, som vi tidigare sett, har en lång historia bakom sig av "vaktande" och "neutralitet" och det kan tyckas att det inom professionen borde finnas ett större intresse att förändra denna förlegade syn (Ibid.) Att som anställd avfärda genusperspektivet som något som sker på ett "självklart sätt" uppmanar inte till att ifrågasätta och medvetet arbeta med kvinnors synlighet och sökbarhet i arkiven. Både Light och Hyry (2002) och Deodato (2006) är inne på samma spår och ser med detta en risk i att användarna falskt kan komma att anta att arkivarierna inte har haft någon påverkan alls på beståndet, utan att användarna leds att tro att arkivariens urval är objektivt.

Gällande själva infrastrukturen för sökningar har både NAD och Kvinnohistoriska samlingarna element som gör det svårare för användarna att hitta material om och av kvinnor, och som även kan antas göra sökningar i andra syften svårare. Kvinnohistoriska samlingarna har inte ett eget söksystem utan användaren måste söka i hela Göteborgs Universitetsbibliotekets handskriftssamling. Detta kan naturligtvis försvåra för forskare som vill forska kring enskilda kvinnor, eller kvinnors förhållanden. Dock kan det noteras att vi inte fick något stort antal träffar på någon av våra sökningar i Göteborgs Universitets handskriftssamling, så att sälla bort icke-relevant material behöver inte vara tidsödande.

Det är också problematiskt att vi fick träffar i NAD om material som finns på Kvinnohistoriska samlingarna som sedan inte var sökbara genom Göteborgs Universitetsbibliotek. Vid exempelvis en sökning på ämnesordet *politiker* i NAD har vi fått upp resultat som hänvisar oss till Kvinnohistoriska samlingarna/GU. Vi har sedan efter samma sökning i GU:s handskriftssamling inte fått någon träff gällande det material som NAD hänvisade till. Det finns alltså en svaghet i systemet som gör att användaren blir förvirrad över var handlingarna egentligen finns och om de ens existerar. Här ser vi återigen den matchningsproblematik som Nordenstam (2008) pekar på gällande att användare har svårt att lokalisera handlingar om kvinnor rent fysiskt, men i det här fallet överfört till en digital miljö.

Kvinnohistoriska samlingarna har heller inte någon hänvisning till faders eller makes arkiv, vilket är något som skulle vara mycket användbart då, som vi nämnt ovan, mycket material om kvinnor ofta finns att hämta där. Eftersom Kvinnohistoriska samlingarna har tagit på sig uppgiften att synliggöra kvinnohistorisk forskning och underlätta för dess vidare spridning borde möjligheterna att korshänvisa till ytterligare aktuella arkiv där handlingar kan finnas undersökas.

Det är förutom frånvaron av korshänvisningar och saknat material ett ganska rörigt system överlag och en klar svaghet är att sökverktygen bara gäller det egna beståndet. Vi lurades från början att söka via en länk på Kvinnohistoriska samlingarnas hemsida, lyckligt ovetande om att vi då sökte i hela GU:s handskriftskatalog, och inte bara i de Kvinnohistoriska samlingarnas material. Det är självklart positivt att Kvinnohistoriska samlingarna blivit en så stor och självklar del av GU:s bibliotek men vi vill ändå betona de begränsningar som avsaknaden av ett eget söksystem leder till.

Trots en del svagheter anser vi att Kvinnohistoriska samlingarna och Kvinnsam har en viktig roll att spela i synliggörandet av kvinnohistoria och de har lyckats med att levandegöra det material som finns på ett pedagogiskt sätt. Användaren kan exempelvis söka på olika teman kring kvinnohistoria, undersöka genusforskare och deras arbete, läsa om kvinnorörelsen i Europa. Utöver detta går det att hitta information och avhandlingar kring jämställdhetsarbete.

Gällande sökningar i NAD får vi i nästan alla fall en så pass stor mängd resultat att det för oss och andra användare är allt för tidsödande att gå igenom alla. Då är det av vikt att resultaten är ordnade på ett sätt som gör att användaren kan hitta relevant material, exempelvis via sökord. Här finns en brist i standardiseringen, som riskerar att snedfördela materialet. En sökning på *medicin + män* och *medicin + kvinnor* ger ungefär lika många resultat. Däremot *medicin + kvinnlig* ger tusentals träffar medan *medicin + manlig* genererar en träff. Vår informant på Landsarkivet (arkivarie 2) håller med om att detta resultat är märkligt men har inget svar på hur detta gått till mer än att det är de respektive arkivinstitutionerna själva som väljer vad de ska lägga in i arkivbeskrivningarna.

Ett slående resultat är också att av de kvinnor vi sökt på i NAD har deras personarkiv i en majoritet av fallen funnits på Kvinnohistoriska samlingarna. Riksarkivet har ju, som vi nämnt ovan, på 1980-talet gjort en insats att samla in material från

kvinnorganisationer i Sverige men trots NAD går det inte att leta rätt på och identifiera samtliga arkiv från dessa organisationer.

Om vi återgår till det faktum att de flesta personarkiv vi hittat genom NAD endast finns att hitta på de kvinnohistoriska samlingarna, finns det en poäng i att här fråga sig vilka konsekvenser en kvinnoseparatistisk arkivinstitution kan få. Självklart är det bra att kvinnohistoriska samlingarna lägger in det material som de har förtecknat så att det blir sökbart i NAD men det blir också tydligt att kvinnohistoriska samlingarna på något sätt får företräde när det gäller kvinnoforskning. Det ger intrycket av att det är där material om kvinnor hör hemma, separat från männen.

Denna separation från männens historia kan få som konsekvens att andra arkiv inte tar tag i genusintegreringen på samma sätt då det finns en hel institution som arbetar specifikt med detta. Som vi nämnt tidigare så öppnar i år det första kvinnohistoriska museet i Sverige. Det ska bli intressant att se hur detta tas emot i relation till exempelvis det som idag finns i Århus, Danmark. Där ser de ansvariga det inte som något negativt utan menar att det är viktigt att det finns en institution som aktivt arbetar med dessa frågor (Genus på museer 2004, s. 38).

Vi håller till viss del med om att den här typen av institutioner, vare sig det är museer eller arkiv, har en viktig roll att spela när det gäller synliggörande av kvinnors historia. Vi anser dock inte att detta är en slutgiltig, eller ens långsiktig, lösning på det kvarstående problemet att kvinnor inte är en självklar del av det allmänna historieberättandet.

Ett annat resultat av vår undersökning är ett mer samhällsmässigt, än rent arkivvetenskapligt, problem och det är hur mannen antas vara norm. I nästan alla fall där vi sökt på ett sökord + kvinna har vi fått fler träffar än samma sökord + man. Detta kan tyda på det som Hirdman (2001) beskriver: mannen är norm och därför måste det inte klargöras att det är en manlig yrkesverksam som avses i en handling. Är det däremot en kvinnlig dito behövs detta i högre grad lyftas fram för att särskilja henne från normen.

Vår informant på Riksarkivet nämner det här i koppling till den satsning som gjordes för att samla in material från kvinnoorganisationer och menar att det går att söka på "kvinno" och få hundratals träffar. Det går dock inte, som vi nämnt ovan, att hitta allt material (Arkivarie 5). Vi uppfattar det som att det här skulle vara något positivt enligt Riksarkivet, att det faktiskt går att hitta material om kvinnor. Vi anser dock att det inte är optimalt att behöva använda prefixet "kvinno" för att hitta handlingar relaterade till kvinnor och håller med Hirdman om att det skapar en uppdelning mellan könen där mannen är norm och kvinnan står utanför denna. I relation till detta menar Scott (1986, s. 1073) att för att upprätthålla politisk makt måste den mening som tilldelats könen framstå som säker och fixerad, som existerande utanför någon som helst mänsklig konstruktion och om denna ifrågasätts blir det ett hot mot hela systemet.

Att mannen ofta är norm i söksystem är ett resultat som även Samuelsson (2008, s. 193) fick. I svenska ämnesord finns det, enligt henne, många ämnesord som berör kvinnor och det kvinnliga men få som berör mannen och där ämnesord specifikt för

män finns används de i mindre utsträckning än desamma för kvinnor. Relaterat till detta fick vi även många träffar på femininändelser på vissa yrken, till exempel författarinna och konstnärinna. Huruvida femininändelser i sig själva är av ondo är inte en debatt vi vill ge oss in i här, men det är möjligt att det minskar sökbarheten för till exempel kvinnliga konstnärer om användaren inte vet om denne bör söka på konstnär eller konstnärinna. Det gör även att användare som inte specifikt söker efter kvinnor kanske aldrig hittar några.

Kvinnohistoriska samlingarna har valt att samla in arkivmaterial om kvinnor, och söksystemet gör bara de handlingar som samlingarna själva har sökbara. Det här är ett stort hinder för användare som tänker att kvinnohistoriska samlingarna är en bra ingång till att söka efter kvinnohistoriskt material. Informationsåtervinningen här har misslyckats genom att inte skapa tillräckliga sökingångar och hänvisningar till aktuellt material.

Även om kvinnohistoriska samlingarna inte själva har materialet som eftersöks är det en viktig del i återvinningen att kunna hänvisa till var materialet kan finnas (Göker & Davis 2009, s. 1). Kvinno i Danmark, som vi nämnt tidigare, har gått tillväga på ett annat sätt, nämligen att man samlat in information om material som rör kvinnorna från andra ställen och sedan gjort denna information sökbar. Där finns också korshänvisningar till makens arkiv. Dock är informationen i Kvinno inte direkt knuten till eller länkad till faktiska arkiv och andra källor, vilket kan ses som en svaghet. Det som går att ta med sig av det sätt på vilket Kvinno har valt att strukturera upp sin information är just användandet av korshänvisningar som bidrar till att sökbarheten ökar. Trots att man sedan inte kan ta sig vidare till nämnda arkiv får man informationen om var handlingar om kvinnan kan ligga.

Diskussion och slutsatser

I diskussion och slutsatser resonerar vi kring de resultat vi fått och försöker besvara våra frågeställningar, vi diskuterar även kring vad vi inte har kunnat undersöka och möjlig vidare forskning. Vi har valt att i det här kapitlet komma med konkreta lösningsförslag för att undvika de tendenser av att bara vilja dekonstruera istället för att bidra med något konstruktivt som kan finnas hos postmodernismen. Vi avslutar det här kapitlet med förslag på fortsatt forskning.

Diskussion

Vid undersökningen av strukturerna i NAD/Riksarkivet samt Kvinnohistoriska samlingarna blir det uppenbart att det finns faktorer som göra att kvinnor blir svårare att hitta. Dessa faktorer kan vara både systemrelaterade och relaterade till arkivariernas och arkivbildarnas värderingar eller vanor. Informationsåtervinning är inte enkelt och det finns flera olika sätt att se till så att material kan hittas på bästa sätt. Vi har i vår undersökning och i samtal med våra informanter insett att för att förändra sökstrukturer och arkivbeskrivningar krävs det resurser som i dagsläget inte finns.

Nordenstam (2008) kritiserar det faktum att det saknas hänvisningar mellan till exempel makars arkiv, och detta har även vi kommit fram till. Enligt vår informant på landsarkivet finns den här tekniken redan inbyggd i NAD (Arkivarie 2), men den används inte i särskilt stor utsträckning. Här finns det ett problem gällande den metadata som finns inlagd för materialet, från de arkivinstitutioner som deltar i NAD-samarbetet.

Enligt vår informant på landsarkivet i Lund, så handlar det om att materialet ska innehålla relevant metadata på en nivå som gör det möjligt att hitta kvinnor som ligger dolda i sina makars eller fäders arkiv, men detaljerade beskrivningar är inte en naturlig del av den svenska arkivtraditionen (Arkivarie 2). Att redan från början arbeta med att utöka arkivbeskrivningen är alltså ett avgörande steg i att underlätta informationsåtervinningen och att öka sökbarheten på tvären för att nå så mycket som möjligt av det material som finns. Att detta inte redan görs kan ifrågasättas, då en följd av detta blir att kvinnor och andra underrepresenterade grupper inte hittas. Precis som Duff och Harris (2002, s. 275) säger så är det urval arkivarien gör ett val som får betydelse för vems historia som lyfts fram.

Att detaljerade beskrivningar av materialet saknas kan delvis skyllas på den arkivkultur som vår informant pekar på, men det är naturligtvis också en resursfråga, något som vår informant också betonar. Det finns en avvägning mellan att göra mycket material tillgängligt eller att göra mycket information om ett litet material tillgängligt. Ur ett informationsåtervinningsperspektiv är det inte heller önskvärt att lägga in för mycket material om handlingarna utan att koda denna, då användaren behöver kunna navigera bland de resultat som en sökning genererar.

NAD delar de problem som bland andra Olson (2001) pekar på för de universella system hon studerar. De kan inte lyfta fram all information likvärdigt utan den information som lyfts fram blir ofta den som stämmer överens med rådande samhällsnormer. Mot bakgrund av detta blir även Riksarkivets brist på tydliga policys gällande genusfrågor ännu allvarligare då det är tydligt att informationsåtervinningen av handlingar om och av kvinnor inte fungerar på ett optimalt sätt.

Det här är ytterligare ett bevis på att arkivredovisningen i Sverige behövs ses över och då även undersöka hur vår arkivredovisning förhåller sig till internationella sådana. Det finns alltså material om kvinnor och kvinnoorganisationer men allt är inte sökbar. Problemet verkar här ligga i den ytterligare kodning som skulle behöva göras för att göra materialet sökbar. Detta skulle i sig medföra problem med avgränsningar och anpassning till internationella standarder vad beträffar sökkategorier (Gere 2006, s. 7). Ur ett informationsåtervinningsperspektiv är det inte alls hållbart då hela kärnan i sådana system är just kopplingen mellan sökorden och det material som finns förtecknat.

I fallet med Kvinnohistoriska samlingarna anser vi det problematiskt att de inte har ett eget söksystem. Om det nu ändå finns en samling som är specifikt inriktad på kvinnor, varför inte utveckla sitt eget söksystem, eller åtminstone göra det möjligt att endast söka i kvinnohistoriska handlingarnas bestånd? Problemet med universella system är att när de inte direkt tar ställning för ett visst perspektiv så faller marginaliserade grupper mellan stolarna. Om kvinnohistoriska samlingarna hade utformat ett specifikt söksystem för kvinnor, i de egna samlingarna eller för alla "kvinnoarkiv" i Sverige, hade arkivhandlingarna kunnat lyftas fram på ett annat sätt. Det har funnits planer på att utöka söksystemet, men enligt vår informant är detta en resursfråga (Arkivarie 3).

Självklart fyller Kvinnohistoriska samlingarna en funktion i att samla in och utbilda om kvinnohistoria, men vi ser ett problem i att låta det stanna där. Om Kvinnohistoriska samlingarna fortsätter att arbeta som de gör nu ser vi en risk att kvinnors historia än mer separeras från männens vilket dels gör att dikotomin man/kvinna förstärks ytterligare och dels att det bredare perspektiv på genus, som Wetterberg & Jansdotter (2004, s. 5) tar upp, där män och kvinnor behandlas tillsammans potentiellt går förlorat. Att istället arbeta mer med sökbarheten av kvinnor i arkiv utan att separera dem från männen skulle kunna innebära att kvinnor uppvärderas utan att skiljas ut som "andra".

Vi ser i resultaten av vår undersökning hur kvinnor skiljs ut genom den metadata som appliceras på deras handlingar. Att sökordet kvinnligt får mer träffar än sökordet manligt tyder på att mannen ses som norm och att kvinnan är det avvikande. Hirdman

(2002, s. 51) menar att ju mer differentierat ett samhälle blir, desto mer komplexa bli segregeringens uttryck och konsekvenser och det är ur den här isärhållningen som den manliga normen legitimeras. Det är den här frågan som vi anser bör lyftas och genom att arkivarier är mer genusmedvetna vid appliceringen av metadata på alla handlingar skulle det kunna leda till en bättre informationsåtervinning där användaren hittar relevant information om personer eller företeelser oavsett vilket kön arkivbildaren har.

Trots den fördel som vi ser med att arkivarier blir mer genusmedvetna så är genus ett ämne som hittills inte har fått ta plats i den arkivvetenskapliga litteraturen och teorin. Ett par av de tyngre namnen inom postmodern arkivteori, som Terry Cook, Wendy Duff och Verne Harris har berört ämnet genom att peka på kvinnor som en underrepresenterad grupp i historiska arkiv, men mer djupgående än så har ämnet inte behandlats. I Sverige har vi Nordenstams rapport (2008) och Lönnroths artikel (2005), men mer än så är det inte. Detta trots att antalet uppsatser och avhandlingar med genusvetenskaplig anknytning ökar.

Att det ser ut på detta sätt är både förväntat och förvånande. Förväntat eftersom arkivarien fram tills nyligen inte har setts som någon som tar aktiva och etiska beslut gällande vad som ska sparas till eftervärlden. Om arkivarien är en passiv tjänsteman som bara upprätthåller den rådande ordningen finns det inte någon plats för etiska eller teoretiska diskussioner. Men det är förvånande att genusaspekter inte har tagits upp mer i arkivvetenskaplig litteratur sedan den postmoderna arkivteorin, med sitt fokus på arkivariens ansvar, har kommit upp på dagordningen.

Som vi har sett i teorikapitlet så är både Terry Cooks med fleras synsätt på arkivariens subjektivitet och moraliska ansvar, och Yvonne Hirdmans och Judith Butlers teorier om genussystem och social magi, grundade i postmodernismen. De har alla tagit avstånd från den positivistiska tanken om att det finns *en enda* sanning och båda skolorna är till stor del framväxta under 1970-talet.

Så väl Cook och Schwartz (2002) som Hirdman (2001) och Scott (1986) pekar på att hur vi väljer att beskriva historien får konsekvenser för hur vi senare uppfattar denna, vilket även får konsekvenser för hur vi ser på oss själva. Det urval som arkivarien gör ges av tradition även en legitimitet, det som Nesmith (Light & Hyry 2002, s. 217) menar gör att användaren leds att tro att den historia som berättas i arkiven är den viktigaste och, för vår kultur, mest relevanta.

Det här har tydliga kopplingar till Butlers tankar om performativitet och hur vår bild av, i hennes fall, kön upprepas utifrån samhälleliga och historiska konstruktioner, strukturer och normer. Butler menar att ju mer något upprepas, desto mer befästs detta som något naturligt, vilket i sig leder till att vi uppfattar det som sanning. Precis på samma sätt som performativiteten av kön påverkar normer i samhället, påverkar arkivariens performativitet av rollen som objektiv och neutral historieskapare sättet som handlingar av och om kvinnor och andra marginaliserade grupper synliggörs. Denna koppling gör Schwartz och Cook (2002), men drar den sedan inte vidare till att se vilken vidare överlappning som finns mellan arkiv- och genusvetenskap och hur dessa skulle kunna utvecklas med hjälp av varandra.

Den makt som både Cook & Schwartz (2002) och Duff & Harris (2002) talar om att arkivarier har för hur vår bild av historien, och därmed av oss själva, skapas kan även kopplas till Hirdmans (1988) genussystem, där bilden av kvinnan hela tiden har skapats för att underbygga en viss bild av mannen. Genom att det kvinnliga framställs som mjukt och svagt blir det manliga hårt och starkt, och mannens logiska tänkande framhävs genom att låta kvinnan vara känslostyrd (Hirdman 2001, s. 70-71). Om arkivarier inte aktivt arbetar med att ifrågasätta "naturtillstånd" finns risken att de återskapar gamla mönster, både gällande könsroller och gällande arkivariens egen roll. Här ser vi ett exempel på hur den naivitet som Duff och Harris (2002) menar finns i arkivarietåren gällande vårt ansvar för historien kan bli direkt skadlig för grupper som redan är underrepresenterade i arkiv.

Frågeställningarna, och de ämnena som diskuteras, inom postmodern arkivteori och genusteori tangerar varandra på ett sådant sätt att det vid en undersökning som vår, då båda teorierna studeras, blir självklart att det borde finnas även ett överlappande forskningsfält. Utöver detta har arkivvetenskapen länge setts som en hjälpvetenskap till historieämnet, där genusfrågor har uppmärksammats. Genusvetenskap som ämne har sina rötter i det som förr hette kvinnohistoria och både Yvonne Hirdman och Joan W Scott, som mycket av den genusvetenskapliga teorin till den här uppsatsen är hämtade från, är historiker i grunden. Dessutom har, som Nordenstam (2008, s. 13) konstaterar, antalet genusvetenskapliga avhandlingar ökat på senare år, vilket skulle betyda att arkivinstitutioner i Sverige borde vara intresserade av att lyfta fram kvinnor och deras förhållande för att, som det står i arkivlagen, "främja forskningen".

Hur arkivvetenskapen sedan skulle kunna bli mer genusmedveten och lyfta fram kvinnor, och även andra marginaliserade grupper är en mer komplicerad fråga än att konstatera att detta borde göras. Duff och Harris (2002, s. 278) frågar sig om försök att lyfta upp marginaliserade grupper inte även kan leda till en felrepresentation av dessa, till exempel genom ett exotifierande av "de andra". Olson (2001) trycker på vikten av att låta "de andra" själva fylla de bibliotekshyllor som behandlar dem.

Detta borde inte vara ett problem gällande just kvinnor i arkiv, eftersom könsfördelningen bland arkivarier idag är relativt jämn, men det kan finnas problem med till exempel att kvinnor lyfts ut ur de "vanliga" arkiven, som har gjorts i fallet kvinnohistoriska samlingarna, utan att senare ha en ambition att integrera kvinnohistoria i all historieskrivning. Det behövs alltså fler verktyg.

Ovan har vi nämnt att korshänvisningar mellan makars arkiv, eller att även låta fruns eller dotterns namn vara en sökingång i mannens arkiv. Detta är relativt okomplicerat och infrastrukturen för det finns redan i NAD (Arkivarie 2). Men det är tidsödande och arkivarier har ofta inte tid att gå igenom beståndet noggrant.

Light & Hyry (2002, s. 11) föreslår att inte bara arkivarien, utan även användare, ska kunna lägga till metadata till samlingarna och även kommentarer till befintlig metadata, för att denna ska spegla flera olika infallsvinklar. Även vår informant på Arbetarrörelsens arkiv i Malmö (Arkivarie 1) föreslår detta som en möjlig lösning för att få in osynliga kvinnor i arkivförteckningar, men pekar också på att detta är svårt att genomföra i Sverige på grund av hur lagstiftningen ser ut. På grund av att

offentliga arkiv inte får fråga vem användaren är eller till vad materialet ska användas blir det svårt att fråga om hjälp med att skapa metadata till materialet, då sådan metadata rimligtvis skulle spegla hur arkivmaterialet har använts.

I den enskilda sektorn skulle dock en sådan lösning kunna utformas. En annan möjlighet är att skapa sökingångar till kvinnors arkiv genom crowdsourcing-lösningar. Sådana har gjorts med stor framgång i USA gällande till exempel fotografier från andra världskriget där personerna på fotografierna har identifierats med hjälp av frivilliga från veteranföreningar (Arkivarie 2). Liknande lösningar skulle kunna utformas även i fallet med kvinnors synlighet men det bygger på att materialet görs tillgängligt på nätet, något som också är tids- och resurskrävande.

I det här fallet kan tekniken hjälpa till att föra fram kvinnor, och andra marginaliserade grupper, men det är ett tveeggat svärd. Harvey Brown och Beth Davis Brown (Light & Hyry 2002, s. 221) menar att arkivarier ofta går för långt i sin teknisk-logiska roll och glömmer att de beslut vi fattar får politiska och sociala konsekvenser. Utan en eftertanke i varför något har organiserats på ett visst sätt så kommer inget att förändras genom att överföra det till ett annat medium, något som även Samuelsson (2008, s. 219) observerat: Vi ofta har för stor tilltro till de tekniska lösningarna idag, och därför ignorerar därför de mänskliga faktorerna, som till exempel bias som har att göra med vår kultur och socialisering. Där skulle arkiv kunna hämta inspiration av hur museer har arbetat med att i sina tekniska lösningar även arbeta aktivt med ämnesord.

Hur gärna vi än vill lyfta fram kvinnor i arkiv så måste arkivarien också förhålla sig till att kvinnor historiskt inte har tillåtits ta plats i det offentliga, vilket gör att ett för stort fokus på kvinnor skulle kunna ses som historielöst. Det är viktigt att inte försöka ändra på historien genom att till exempel lyfta ut kvinnors arkiv ur deras mäns eftersom det skapar en falsk bild av hur könsrollerna såg ut då.

Det finns naturligtvis olika sätt att se på historisk äkthet i förhållande till detta. Det finns arkivvetare, som till exempel Brien Brothman (Light & Hyry 2002, s 202) som menar att den ursprungliga ordningen förstörs genom arkivläggning, genom att handlingarna tas ur sitt ursprungliga sammanhang och ordnas av en arkivarie. Anlägger vi ett sådant synsätt på handlingars autenticitet gör det att vi kan lyfta fram de grupper som vi anser behöver mer utrymme i arkiven utan att för den skull göra handlingarna mindre autentiska.

Hirdman (2002, s. 24) menar, från sin genusvetenskapliga utgångspunkt, att kravet på kontext och förståelse för äldre kvinnosyner inte ska dras för långt. Att lyfta fram hur till exempel stora tänkare uttalade sig om kvinnor skapar en förståelse för de problem som fanns med samhällets kvinnosyn och som i viss mån fortfarande tillåts existera. Först genom att lyfta upp den historiska kvinnosynen i ljuset och granska dessa kan vi bearbeta och göra oss av med dem.

Vilket ansvar arkivarien kan anses ha i att granska och bearbeta rådande kvinnosyner har som vi som vi sett ändrats genom historien, men i den postmoderna arkivteorin finns en stark känsla av att arkivarien har makt över hur historien ska beskrivas. Light och Hyry (2002, s. 23) vill se alla arkivarier som skapare, inte bara förvarare eller

förmedlare. Därför menar de att kolofoner, en typ av tillägg till kopierade verk som förklarar till exempel vem som har hanterat det och under vilka förhållande, kan vara en lösning för att ge användaren en möjlighet att skapa sig en uppfattning om vilka intressen eller vilken bias arkivarien har haft vid organisationen av arkivhandlingar och tillsättandet av metadata.

Cook föreslår att vi kan ha "negative entries" för att visa för användaren vad som inte finns, det vill säga vad som gallrats eller valts bort, och att arkivarier ska lämna efter sig biografiska detaljer för att eftervärlden ska förstå vilken typ av människa som ordnade handlingarna (Light & Hyry 2002, s. 222). Även vår informant på landsarkivet (Arkivarie 2) tycker att det är viktigt att visa för användaren vilket material som inte finns, och även vilken metadata som inte finns tillgänglig. Detta är något som vi menar är av vikt i de fall då det finns material om kvinnor men det av olika anledningar inte finns möjlighet att söka på deras namn eller, som i fallet med Riksarkivets kvinnoarkivsatsning, inte finns möjlighet att se att något kommer från specifikt ett kvinnoarkiv. Att peka på att denna information finns, men inte är sökbar, kan då bli ett första steg mot att synliggöra det.

Slutsatser

Tänkarna om att objektivitet och neutralitet är något som inte finns utan skapas av de med makt är som vi sett ovan ämnen som har diskuterats både inom genusvetenskap och arkivvetenskap, men sällan tillsammans. Den arkivvetenskapliga diskursen har på många sätt följt den genusvetenskapliga och många paralleller kan dras mellan dessa fält. Det finns även ett stort intresse för genus- och kvinnorelaterad forskning bland historiker, ett ämne som länge varit tätt sammanflätat med arkivvetenskapen. Vad är det då som stoppar oss?

I dagsläget så är de arkiv- och andra ABM-institutioner som uppmärksammar kvinnor ofta specifikt inriktade mot kvinnohistoria, både i Sverige och internationellt. Det är problematiskt med kvinnoseparatistiska museer och arkiv, då separation riskerar att förstärka dikotomin mellan män och kvinnor. Det är uppenbart att Kvinnohistoriska samlingarna och dylika har fötts ur ett behov, nämligen det att kvinnor har varit osynliga i den vanliga historieskrivningen. Det här är något som behöver problematiseras.

Precis som Blom menar är vi så trygga i dikotomin manligt/kvinnligt och att ha kvinnoseparatistiska arkiv utmanar inte den här dikotomin och för oss inte framåt i nuläget. Dock är det inte lätt att åstadkomma en så pass stor förändring av de normer som existerar i samhället, och vi har ingen konkret lösning på hur "kvinnohistoria" ska inkorporeras i "vanlig (manlig) historia" utan att marginaliseras.

Även om vi har kritiserat kvinnoseparatism så är det fortfarande viktigt att lyfta fram marginaliserade grupper i arkiv, för att ge nya perspektiv till historieforskning och kunna skapa en mer komplex historieskrivning. Där ser vi att det finns mycket att göra inom det kunskapsorganisatoriska fältet. Genom att lägga resurser på att ge handlingar om kvinnor bättre metadata kan dessa lyftas fram utan att handlingarna för den skull separeras från mäns handlingar.

Vi håller med Schwartz och Cook om att "Archives validate our experiences, our perceptions, our narratives, our stories. Archives are our memories." (2002, s. 18) och att den makt som arkiv har för historieskrivningen måste uppmärksammas och ifrågasättas. Vi som arkivarier måste också ta ansvar för vår egen roll i skapandet av historia och samhällsstrukturer. Som vi har kommit fram till i vår undersökning så behövs det en ökat arbete med arkivredovisning och beskrivning av materialet.

En risk vi ser med den för stora tilltron till teknik är samma som Samuelsson (2008, s. 119) pekar på, nämligen att en övertro på informationsteknologi leder till att den intellektuella delen av kunskapsorganisation undervärderas. Risken, anser vi, är att verksamma inte blir tillräckligt kritiska till den information som redan finns i arkiven utan bara för den vidare utan att ifrågasätta den. För att inte upprepa gamla mönster kring hur kvinnor representeras och görs synliga i arkiv så behövs en aktiv handling. Precis som Butler menar med den sociala magin som uppstår genom att något ses som naturligt så tillåts gamla principer att leva vidare. Oavsett hur bra söksystem som utvecklas löser inte det problemet med att material inte kan hittas om beskrivningen är bristfällig.

Kritiken mot postmodern feministisk teori riktas mot att det postmoderna kvinnliga subjektet inte har några kopplingar till någonting och därför blir historielöst. Hirdman (2001, s. 24) däremot menar att det inte går att ha för stor respekt för forna tiders kvinnosyn och att det måste vara ok att så att säga ta på sig genusglasögonen även i historisk forskning. Vi menar att det är av värde att lyfta fram kvinnors historia, och kunna granska kvinnors villkor och sociala ställning i olika tidsperioder utifrån genuskritiska perspektiv. Det är också viktigt att komma ihåg att historien är ett ovärderligt analysverktyg för att förstå hur förtryck och marginalisering uppstår.

Något som vi även anser är viktigt är att analysera kvinnors historia i förhållande till männens och maskulinitetsnormer. Scott (1986, s. 1074) menar att vi måste inse att kategorierna *kvinnor* och *män* på samma gång är tomma utan någon som helst fullständig mening men också fulla till bredden med mening som tilldelats dem. Vi anser därför att en historisk analys av kvinnors sociala ställning utan någon form av koppling till män blir alldeles för ensidig och att separata historieskrivningar aldrig kommer att föra oss vidare i förståelsen för hur utslutandet av kvinnor uppstår och tillåts fortsätta. Det är även det här vi menar är problematiskt med att ha kvinnoseparatistiska institutioner inom ABM-sektorn. Vi måste inom arkivfältet arbeta aktivt med de här frågorna på en bredare front, i stället för att lämna över dem till särskilda institutioner.

Vi är medvetna om att vår undersökning är begränsad, och att det därför är svårt att dra för stora slutsatser av våra resultat. Många av resultaten vi fått stämmer i och för sig överens med resultat från tidigare undersökningar, men för att kunna dra större slutsatser krävs en större undersökning, där även innehållet i arkivhandlingarna studeras. Vår förhoppning med den här studien har inte varit att heltäckande beskriva hur arkivhandlingar om och av kvinnor hittas utan att påbörja ett arbete mot att behandla genusfrågor i en arkivkontext och att utifrån den kritik vi har riktat mot arkivvärldens brist på genusperspektiv kunna inspirera till förbättringar och att dessa frågor kommer upp på dagordningen.

Vi anser att vårt val av metod har fungerat väl i relation till den undersökning vi har gjort. Teorin har varit en bra utgångspunkt och de olika teorierna har samverkat väl i relation till varandra. Både de olika teorierna och metoden har bidragit med, för oss, nya perspektiv inom fältet genus och arkiv.

Fortsatt forskning

I denna uppsats har vi bara skrapat på ytan gällande problemet med kvinnors närvaro i arkiv och det finns mycket forskning som skulle kunna utföras på det här ämnet. Något som är angeläget att utveckla utifrån de resultat vi har fått är en djupare analys av materialet som hittas gällande kvinnor och män. Även en mer komplett analys av hur ämnesord som till exempel kvinnligt/manligt används och varför hade varit givande ur ett kunskapsorganisatoriskt perspektiv. Något som vi inte mer än snuddat vid är den teknisk-logiska syn som finns i både arkiv- och biblioteks- och informationsvetenskap och hur denna påverkar synen på materialet. Att undersöka detta och vad det får för konsekvenser för marginaliserade grupper kan ge en ytterligare dimension till ämnet.

Att arkivvetenskaplig forskning med ett genusperspektiv utvecklas är, anser vi, viktigt. De båda fälten har, som vi tidigare konstaterat, mycket gemensamt och skulle kunna bidra med kunskap kring hur kunskap organiseras och vad det får för påverkan på hur historien i arkiv berättas. En viktig aspekt i det här är hur och vad arkiv och arkivverksamma väljer att lyfta fram. Samtidigt kan genusforskningen tjäna på att arkiv och arkivvetenskap uppmärksammar genusperspektiv, genom att historiskt material om kvinnor blir mer lättillgängligt och forskning som idag saknas kan få möjlighet att utvecklas. Dessutom tror vi att genusvetenskapen kan tjäna på att ta del av arkivteorins diskussion om makt och kunskap.

Vi anser att det inte går att förlita sig till att teknologin och tiden ska lösa alla problem och skillnader som finns med kvinnors synlighet. Det här är istället något som vi aktivt måste arbeta med och diskutera inom arkivvetenskap och arkivarierket men också i samhället i stort. För att kunna förändra arkivens inriktning i de här frågorna behövs, precis som Nordenstam (2008, s. 26-27) konstaterar, verktyg i form av en ökad medvetenhet och tydliga riktlinjer. Detta är något som idag saknas. Vi kan dock inte förlita oss på att lagstiftning är tillräckligt, utan det måste finnas ett ökat intresse för de här frågorna inifrån verksamheterna. Det är först när arkivarierna inser sin makt som förändring på allvar kan ske.

Litteraturförteckning

Tryckta källor:

Arkivutredningen (2002). *Arkiv för alla - nu och i framtiden* (SOU 2002: 78). Stockholm: Kulturdepartementet.

Blom, I. (2004). Från det moderna till det postmoderna subjektet. I Wetterberg, C & Jansdotter, A. (red.) *Genushistoria - en historiografisk exposé*. Studentlitteratur AB: Lund.

Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge: New York and London.

Butler, J. (1996). Performativity's Social Magic. I Schatzki, R. T & Natter, W. (red.) *The Social and Political Body*. The Guilford Press: New York.

Cook, T. (1999). What is past is prologue: A history of archival ideas since 1898, and the future paradigm shift. *Archivaria*, 43, ss. 17-63.

Cook, T. (2001). Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts. *Archival Science*, 1, ss. 3-24.

Cook, T. (2013). Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. *Archival Science*, 13(2-3), ss. 95-120.

Deodato, J. (2006). Becoming Responsible Mediators: The Application of Postmodern Perspectives to Archival Arrangement & Description. *Progressive Librarian*, 27, ss. 52-63.

Departementsserien (2003). *Genus på museer* (DS 2003: 61). Stockholm: Kulturdepartementet.

Duff, W. & Harris, V. (2002). Stories and names: Archival description as narrating records and constructing meanings. *Archival Science*, 2(3-4), ss. 263-285.

Eastwood, T. (1994). What is Archival Theory and Why is it Important? *Archivaria*, 37, ss. 122-130.

Esaiasson, P., Giljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan - konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Nordstedts Juridik AB: Stockholm.

Fernstål, L. (2011). *Genusperspektiv på museer – en omvärldsbevakning*. JÄMUSprojektet. Historiska Museet: Stockholm.

Genusfokus (u.å.). *Vad är genus?* <http://www.genusfokus.se/om/vad-ar-genus/> [2014-03-21].

Genusfokus (u.å.). *Genusforskning*. <http://www.genusfokus.se/om/genusforskning/> [2014-05-14].

Gere, K. (2006). Arkiv från kvinnoorganisationer. I EB-nytt: *Tema Kvinnoarkiv, Nyheter från Riksarkivets avdelning för enskilda arkiv*. Riksarkivet: Stockholm.

Grahn, W. (2007). *Genuskonstruktioner och museum - Handbok för genusintegrering*. Taberg Media Group: Uppsala.

Grahn, W. (2006). *Känn dig själv - genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*. Diss. Linköpings universitet.

Göker, A. & Davis, J. (2009). *Information retrieval: searching in the 21:st century*. Wiley: Chichester.

Göteborgs universitetsbibliotek (2008). *Kvinnohistoriska samlingarna - Från Kvinnohistoriskt arkiv till Nationellt ansvarsbibliotek*. http://www.ub.gu.se/aktuellt/Kvinnohistoriska_samlingarna_50.pdf [2014-03-02].

Göteborgs universitetsbibliotek (u.å.). *Kvinnsam*. <http://www.ub.gu.se/kvinn/kvinnsam/> [2014-04-01].

Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stablas föränderliga former*. Liber AB: Stockholm.

Hirdman, Y. (1988). *Genussystemet - reflektioner om kvinnors sociala underordning*. *Tidsskrift för genusvetenskap*, nr 3: Lund.

Kristiansson, G. (2008). *Vision om ett sammanhållet system för arkivinformation*. Riksarkivet: Insidan.

Kristiansson, G. (2002). *Den nationella arkivdatabasen som vision på kort och lång sikt*. I Kerstin Abukhanfusa (red). *Av kärlek till arkiv : festskrift tillägnad Erik Norberg*. Stockholm: Riksarkivet, ss. 232-238.

Kvinfo (u.å.) <http://forside.kvinfo.dk/> [2014-03-28].

Light, M., & Hyry, T. (2002). Colophons and annotations: new directions for the finding aid. *American Archivist*, 65 (2), ss. 216-230.

Losman, B. (red). (1984). *Bibliotheca feminarum: om de Kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg, kvinnoliv och kvinnotanke under 300 år*. Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning: Göteborg.

Lundahl, M. (2006). Från genus till sexuell och etnisk skillnad. I Lennerhed, L. (red). *Från Sapfo till cyborg*. Gidlunds förlag: Hedemora.

Lönnroth, L. (2005). Genus- och mångfaldsperspektiv i Arkivverksamhet. *Arkiv, samhälle och forskning*, (1), ss. 62–67.

Nilsson, S. (2004). *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent.

Nordenstam, A. (2008). *Genus och Arkiv*. Vetenskapsrådet: Stockholm.

Olson, H. (2001). *The Power to Name*. The University of Chicago Press: Chicago.

Riksarkivet (2013). Riksarkivets förvärvspolicy för enskilda arkiv. <https://riksarkivet.se/Media/pdf-filer/Forvarvspolicy-enskilda-arkiv.pdf> [2014-05-22).

Rowley, J. & Farrow, J. (2000). *Organizing knowledge: an introduction to managing access to information*. Aldershot: Gower.

Samuelsson, J. (2008). *På väg från ingenstans*. Diss. Umeå Universitet.

Schwartz, J. M & Cook, T. (2002). Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science*, 2(1-2), ss. 1-19.

Schwartz, J. M & Cook, T. (2002). Archives, Records and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance. *Archival Science*, 2, ss. 171 - 185.

Scott, W. J. (1986). Gender – A Useful Category for Historical Analysis. *The American Historical Review*, 91(5), ss. 1053-1075.

SFS 1990:782. Arkivlag. Stockholm. Kulturdepartementet.

SFS 1990:782. Arkivlag. Stockholm. Kulturdepartementet.

SFS 1991:446. Arkivförordningen. Stockholm. Kulturdepartementet.

Taylor, A. G. & Joudrey, D. N. (2009). *The organization of Information*. 3rd ed. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.

Umeå.se (2014). Umeå kommun. <http://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/planerochstyrdokument/utvecklingochplanering/stadsplaneringochbyggande/projekt/stadenmellanbroarna/kulturavvapaket/kvinnohistorisktmuseum.4.132ee0e113ac21ad5038ef0.html> [2014-05-18].

W3schools (u.å.). *DTD*. <http://www.w3schools.com/DTD/> [2014-05-28].

Wetterberg, C. C. & Jansdotter, A. (red.) (2004). *Genushistoria - en historiografisk exposé*. Studentlitteratur AB: Lund.

Otryckta källor:

Databaser:

Nationell Arkivdatabas: <http://sok.riksarkivet.se/nad> [mars 2014].

Kvinnohistoriska samlingarna: <http://www.ub.gu.se/kvinn/handskrifter/> [mars 2014].

Intervjuer:

Arkivarie 1 (2013-12-11) Intervju genomförd vid Arbetarrörelsens arkiv i Malmö.

Arkivarie 2 (2014-03-18) Intervju genomförd vid Landsarkivet i Lund.

Arkivarie 3 (2014-03-30) Mailintervju.

Arkivarie 4 (2014-01-13) Mailintervju.

Arkivarie 5 (2014-04-18) Mailintervju.

Historiker (2013-12-11) Intervju genomförd vid Historiska institutionen i Lund.

Inspelningar och transkriptioner av intervjuerna förvaras hos författarna.

Bilagor

Bilaga 1. Frågemallar för mailintervjuer

Frågemall Kvinnohistoriska samlingarna:

- Hur tänker ni kring urvalet av kvinnor vars handlingar finns i ert arkiv? Vad avgör om en kvinnas handlingar finns hos er eller till exempel på Riksarkivet?
- Hur tänker ni gällande att ha ett specifikt arkiv för kvinnohistoria? Är det enbart positivt? Finns det något problem med att separera kvinnors historia från mäns?
- Vad vi har kunnat se så är bara ert eget arkivmaterial sökbar på er hemsida. Finns det någon tanke på att skapa ett kvinnocentrerat söksystem som täcker fler arkiv? Som till exempel er bibliografiska portal?

Frågemall NAD:

- Vi har läst Anna Nordenstams rapport "Genus och Arkiv", där hon beskriver att det är svårt att hitta kvinnor i arkiven, men vi har märkt en förbättring sedan dess: Arbetar ni aktivt med att göra kvinnor mer sökbara?
- När vi söker i NAD på sökordet "författare" och begränsat till Riksarkivets bestånd så får vi faktiskt lika många träffar (av de 20 första) som kan härledas till kvinnor som till män, något som inte har hänt när vi sökt i andra arkiv. Är det en slump, eller finns det någon medveten tanke bakom?
- Har ni någon genusaspekt när det gäller material som samlas in till Riksarkivet. I så fall hur?
- Har ni någon genusaspekt när det gäller hur materialet görs sökbar i NAD?

Frågemall Riksarkivet:

- Har ni någon genusaspekt när det gäller material som samlas in till Riksarkivet. I så fall hur?
- När vi söker i NAD på sökordet "författare" och begränsat till Riksarkivets bestånd så får vi faktiskt lika många träffar (av de 20 första) som kan härledas till kvinnor

som till män, något som inte har hänt när vi sökt i andra arkiv. Är det en slump, eller finns det någon medveten tanke bakom?

Bilaga 2. Frågemall för intervju

- Kan du berätta om din koppling till NAD?
- Vi har läst oss till att det är sökning på personnamn som är kärnan i NAD, stämmer det?
- Vad är kärnan i systemet?
- Vi undersöker kvinnors sökbarhet i NAD och Kvinnohistoriska samlingarna, har du märkt att det finns något arbete kring att synliggöra material av marginaliserade grupper?
- När man söker på relevans i NAD, vad är det systemet ordnar träffarna efter? och finns det en tanke bakom det?
- Hur resonerar du kring bristen på korshänvisningar mellan exempelvis makars arkiv? Kan det vara positivt att utveckla dessa ytterligare?

Bilaga 3. Sökord

Kvinnor:

Alva Myrdal
Anna von Zweigbergk
Betty Pettersson
Elin Wägner
Ellen Fries
Ellen Key
Emelie Thomander
Eva Remens
Fredrika Bremer
Moa Martinson
Sigrid Hjertén

Män:

Gunnar Myrdal
Harry Martinson
Isaac Grünewald

Ämnesord:

Författare/författarinna
Konstnär/Konstnärinna
Tonsättare
Politiker
Kvinnorörelse
Rösträtt
Lagstiftning + Kvinnor
Lagstiftning + Män
Manligt
Kvinnligt
Medicin + Kvinnlig
Medicin + Manlig
Medicin + Kvinna
Medicin + Man

Bilaga 4. Uppsatsens arbetsfördelning

Vi har inte gjort någon aktiv uppdelning av arbetet med uppsatsen utan skrivit i ett gemensamt dokument där vi arbetat parallellt med de olika delarna.

Det vi ändå till viss del har delat upp är läsningen av litteraturen. Hanna har läst museilitteratur medan Kajsa har läst bibliotekslitteraturen, varför vi också har skrivit delarna om museum och bibliotek självständigt. Vi har båda läst nyckeltexter som till exempel Cook och Hirdman, men Hanna har tagit något mer ansvar för den genusvetenskapliga litteraturen då hon har studerat genusvetenskap tidigare. Kajsa, som tidigare har studerat statistik, har istället tagit ett större ansvar för resultatredovisningen. Själva undersökningen och intervjuerna, både de över mail och de muntliga, har vi båda tagit lika stort ansvar för att utforma och genomföra.

I slutfasen av uppsatsskrivandet har vi delat upp även andra delar, så att vi tog ansvar för dessas slutgiltiga utformning och formulering. Denna uppdelning är: Hanna - teori och analys Kajsa - metod och diskussion. Vi har dock båda skrivit delar av dessa texter, men personen med huvudansvar har skrivit klart kapitlet och fått de olika delarna att hänga ihop.